

OULUN YLIOPISTO
UNIVERSITY of OULU

SAVILAAKSO ESSI

KERRONNALLINEN TUTKIELMA SOTA-AJAN VAIKUTUKSISTA LAPSUUTEEN MAA-
SEUDULLA

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Varhaiskasvatuksen koulutus
2016

Varhaiskasvatuksen koulutus		Tekijä/Author Savilaakso Essi	
Työn nimi/Title of thesis Kerronnallinen tutkielma sota-ajan vaikutuksista lapsuuteen maaseudulla			
Pääaine/Major subject Kasvatustiede	Työn laji/Type of thesis Pro gradu -tutkielma	Aika/Year 2016	Sivumäärä/No. of pages 65+1
Tiivistelmä/Abstract <p>Monet suomalaiset lapset elivät lapsuuttaan sodan keskellä vuosina 1939-1945. Elämä ei sodan loputtua palannut hetkessä ennalleen, sillä pula-aika jatkui koko 1940-luvun ja sotakorvauksia maksettiin 1950-luvulle saakka. Tässä pro gradu –tutkielmassani tarkastelen neljän henkilön lapsuutta maaseudulla ja selvitän, mitä 1930-40 –luvuilla syntyneet kertovat lapsuudestaan maaseudulla. Tutkimuskysymykseni kuuluu: mitä 1930-40-luvuilla syntyneet henkilöt kertovat lapsuudestaan maaseudulla?</p> <p>Tutkielman alkuosan kahdessa pääluvussa tarkastelen Suomea ja erityisesti maaseutua toisen maailmansodan aikaan sekä Suomen asemaa toisessa maailmansodassa. Lisäksi selvitän lastensiirtojen toteutusta ja syitä. Toisessa pääluvussa käsittelen lapsuutta yleisesti sekä lapsikäsitystä toisen maailmansodan aikaan. Tutkielmassani tarkastelen sota-ajan lapsuutta maaseudulla keräämäni aineiston, aiempien tutkimusten sekä kirjallisuuden vuoropuhelussa. Taustalla peilaan sosiaalis-kognitiivista teoriaa lapsen kehityksestä.</p> <p>Tutkielmani lähestymistapa on kerronnallinen. Aineisto koostuu kolmesta kerronnallisesta haastattelusta ja yhdestä kirjoitetusta tekstistä. Hyödynnän tutkielmassani aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmää. Analyysivaihe on kaksiosainen. Aluksi jokaisen haastateltavan kerronnan pohjalta luon uudet tiivistetyt tarinat, joiden tarkoitus on kuvata jokaisen henkilön lapsuutta kokonaisuutena. Analyysin toisessa vaiheessa analysoin aineistosta esiin nousevia teemoja, joita on yhteensä kuusi: köyhyys ja sota-aika, työ ja työkasvatus, vapaa-aika ja leikki, pelko ja suru, onnelliset muistot sekä yhteisöllisyys. Hyödynnän aineiston analyysissä myös narratiivista sekä narratiivien analyysiä.</p> <p>Tutkielmaani osallistuneet henkilöt muistavat lapsuutensa työntäyteisenä. Leikille ei usein jäänyt aikaa, ja sodan aiheuttama köyhyys tuntui maaseudulla esimerkiksi pulana ruuasta ja vaatteista. Haastateltavat muistavat yllättävän tarkasti lapsuuden tapahtumia, niin iloisia kuin surullisiakin. Moni lapsi on kokenut läheisten menetyksiä, ja tutkielmaani osallistuneet henkilöt muistelevat jääneensä surunsa kanssa usein yksin. Yhteisöllisyyden merkitys nousi arvokkaaseen asemaan, kun sodasta alettiin toipua. Tutkielmaani osallistuneiden henkilöiden muistot eivät käsittele sotatapahtumia lainkaan, ainoastaan sodasta aiheutuneita vaikutuksia lapsuuteen.</p> <p>Sota-ajan lasten kokemusten tarkastelu on ajankohtaisesti merkityksellistä, sillä nykyinen globaali pakolaiskriisi koskettaa monia lapsia. Tutkielmani lisää ymmärrystä siihen, miten lapset selviävät vaikeiden aikojen keskellä, ja mitkä asiat voivat toimia voimavaroina selviytymisessä.</p>			
Asiasanat/Keywords lapsuus, kerronnallinen tutkielma, sota-aika			

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO.....	1
2	TUTKIELMAN TAUSTAA	3
3	SUOMI TOISEN MAAILMANSODAN AIKAAN	5
3.1	Sotavuodet 1939–1945 ja jälleenrakentaminen.....	6
3.2	Lastensirrot ja syyt niihin toisen maailmansodan aikaan.....	7
3.3	Elämää maaseudulla.....	10
4	LAPSUUDEN TARKASTELUA.....	12
4.1	Lapsuus toisen maailmansodan aikana	12
4.2	Lapsikäsitys	12
4.3	Sosiaalis-kognitiivinen teoria lapsen kehityksestä	14
4.4	Lapsuuden leikit.....	16
4.5	Lapsuuden työnteko ja työkasvatus	16
4.6	Sairaudet lasten uhkana.....	17
4.7	Lapsen suru	18
5	TUTKIELMAN TOTEUTUS.....	20
5.1	Kerronnallinen lähestymistapa.....	20
5.2	Muistelu ja unohtaminen.....	21
5.3	Kerronnallinen haastattelu	23
5.4	Haastateltavat.....	25
6	AINEISTO JA ANALYYSI.....	29
6.1	Kerronnasta nousevat teemat	33
7	TARINOITA LAPSUUDESTA.....	34
7.1	Tarinoita köyhyydestä ja sota-ajasta	34
7.2	Tarinoita työstä ja työkasvatuksesta	37
7.3	Tarinoita vapaa-ajasta ja leikistä.....	40
7.4	Tarinoita pelon ja surun kohtaamisista	43
7.5	Tarinoita onnellisista muistoista lapsuudesta.....	47
7.6	Tarinoita yhteisöllisyydestä	50
8	POHDINTA.....	52
8.1	Tutkimustulosten tarkastelua	52
8.2	Tutkielman eettisyys ja luotettavuus.....	55
	LÄHTEET	58

LIITE

1 JOHDANTO

”Lapsuuteni oli niukkaa, ja miten tuon nyt sanois, osiltaan köyhääkin aikaa. Jotenkin se tietenkkin vieläkin joskus mieltä painaa se asia, että olen joutunut lapsuudesta lähtien tekemään raskasta työtä, ja ehkä ne nuoren ihmisen kehityksen kannalta tärkeät vuodet olisivat voineet omalta kohdaltani onnistua paremminkin?”

Edellä oleva katkelma on keräämästäni aineistosta, joka kuvaa hyvin lapsuutta maaseudulla useampi vuosikymmen sitten. Tarkastelen työssäni neljän 1930–40-luvuilla syntyneen henkilön muistoja ja tarinoita lapsuudestaan maaseudulla. Kaksi haastateltavista on syntynyt ennen sotia vuosina 1936 ja 1937. Yhden kirjoitetun aineiston sain käyttööni henkilöltä, joka on syntynyt sodan aikana vuonna 1942. Yksi haastateltavistani on puolestaan syntynyt sotien jälkeen vuonna 1946. Valikoin tutkielmaani osallistuneet henkilöt tarkoituksella siten, että he ovat syntyneet joko ennen sotia, sodan aikana tai sotien jälkeen, sillä halusin saada mahdollisimman kattavan kuvan sota-ajan lapsuudesta maaseudulla. Käytän työssäni selvyuden vuoksi kaikista tutkielmaani osallistuneista henkilöstä yhteisnimitystä haastateltavat. Keskityn tutkielmassani nimenomaan maaseudun lapsuuteen, sillä vasta toisen maailmasodan jälkeisen teollistumisjakson jälkeen vuonna 1970 Suomen kaupungeissa asui enemmän ihmisiä kuin maaseudulla (Alanen & Bardy 1990, 14).

Sota-aika ja sen vaikutukset ovat olleet vahvasti läsnä 1930-luvun loppupuolelta jatkuen koko 1940-luvun pula-ajan. Ihmisten sen hetkiset voimavarat kuuluivat hyvin pitkälti maamme jälleenrakentamiseen, johon myös lapset osallistuivat omalla panoksellaan. Yleisesti katsotaan, että sodan vaikutukset lakkasivat vaikuttamasta suomalaisten elämään vasta 1950-luvun alussa, jolloin sotakorvaukset oli maksettu ja elintarvikkeiden säännöstely lopetettu. (Näre & Kirves 2010, 13.) Kun työssäni puhun sota-ajasta, tarkoitan sillä aikaa vuodesta 1939 aina 1950-luvun alkuun saakka.

Sota ja sen vaikutukset koskettivat monia lapsia, sillä melkein miljoona lasta Suomessa eli lapsuuttaan sotatapahtumien keskellä. Lapsille sota-aika näyttäytyi usein sekasortona, mikä synnyttikin valtavan haasteen lapsille, jotta heidän maailmankuvansa pysyisi merkityksellisenä ja turvallisenä. Sodan jälkeen lapsille ei haluttu puhua sodasta tai sen vaikutuksista, sillä vanhemmat eivät kovin usein osanneet tunnistaa lasten ahdistusta ja surua. (Näre & Kirves 2010, 13.) Moni suomalaislapsi siirrettiin sodan jaloista sotalapsena naapurimaihin, yleisimmin Ruotsiin. Sotalapsilla tarkoitetaan niitä noin 70 000 lasta, jotka siirrettiin tur-

vaan talvisodan (30.11.1939–13.3.1940) ja jatkosodan (25.6.1941–19.9.1944) aikana Ruotsiin, Norjaan tai Tanskaan turvaan ilman vanhempiaan. (Salminen 2007, 37.) Lähettämisen syitä olivat esimerkiksi pommitukset, köyhyys tai vaikeat asumisolot (Kujala 2007, 24-25).

Monen lapsen kohdalla sota-ajan muistot voivat olla niin kipeitä, ettei niistä haluta puhua vieläkään tai ne ovat painuneet täysin muistin syvimpiin lokeroihin. Ihminen voi yksinkertaisesti unohtaa katkerat kokemukset, joita on elämässään kohdannut. Moni lapsi on vaikeiden aikojen ja jälleenrakentamisen keskellä kuitenkin varttunut ilman pahempia kasvukipuja lapsesta aikuisuuteen. (Kujala 2007, 80-81.) Yksi syy, miksi haluan tutkielmassani tarkastella sota-ajan lapsuutta on se, että haluan selvittää, mitkä ovat mahdollisesti olleet kannattelevia tekijöitä lasten selviytymisessä köyhyyden ja sodan keskellä.

Lisäksi olen jo pitkään ollut kiinnostunut kuulemaan vanhempien ihmisten tarinoita omasta lapsuudestaan, joten haluan työssäni selvittää, mitä lapsuus oli useampi vuosikymmen sitten. Sota-aika ja sen vaikutukset ovat olleet läsnä haastateltavieni lapsuudessa, siksi koen tärkeäksi kerätä kerronnan muodossa konkreettisia muistoja ja tarinoita siitä, millaisen lapsuuden tutkittavat ovat eläneet, vaikka ajat ovat olleet vaikeat. Tämänkaltainen tutkimus on tärkeää tehdä juuri nyt, sillä tutkielmaani osallistuneet henkilöt ovat tutkielman teon hetkellä 70–80-vuotiaita, joten he eivät ole kertomassa enää mielenkiintoisia muistojaan muutaman vuosikymmenen päästä.

Nykyinen globaali pakolaiskriisi koskettaa hyvin paljon myös lapsia. Heitä voidaan pitää nykyajan sotalapsina, sillä useat heistä joutuvat muuttamaan kotimaastaan sekä opettelemaan uuden kielen ja kulttuurin. (Salminen 2007, 20.) Akuutin pakolaiskriisin vallitessa voidaan pohtia sitä, että voisimmeko hyödyntää menneisyyden sotalasten kokemuksia nykytilanteessa. Vaikka olosuhteet ja kulttuuripiirit ovat olleet eri aikoina erilaisia, sisältyy konfliktikokemuksiin myös paljon samaa. (Vehkalahti 2005, 3-4.)

Sota-ajan lapsuuden muistelulla voidaan eheyttää menneisyyden kolhuja rakentamalla ja käymällä läpi uudelleen menneisyyden muistoja. Elettyihin tapahtumiin voidaan ottaa etäisyyttä, kun ne sanallistetaan. Sota-ajan lasten kokemukset eivät ole saaneet samanlaista tukea ja kiinnostusta, kuin esimerkiksi sotaveteraanit tai lotat ovat saaneet. Tavalliset elämäntarinat ovat jääneet helposti sankaritarinoiden varjoon. Siksi onkin hyvin tärkeää, että sodan kokeneet lapset saisivat muistoilleen merkityksen. (Kirves, Kivimäki, Näre & Siltala 2010, 406.)

2 TUTKIELMAN TAUSTAA

Tutkielmaani varten keräsin aineistoa yhteensä neljältä maaseudulla lapsuuttaan viettäneeltä, 1930–1940 -luvulla syntyneeltä henkilöltä: kahdelta naiselta ja kahdelta mieheltä. Molempien sukupuolten näkemysten esiin nostaminen on tärkeää, sillä ennakko-oletukseni oli, että naisten ja miesten muistelmat lapsuudestaan voivat painottua eri asioihin. Jokainen tutkielmaani osallistunut henkilö on viettänyt lapsuutensa sota-aikana maaseudulla eri puolilla Pohjois-Pohjanmaata.

Tutkielmani lähestymistapa on kerronnallinen ja tutkimuskysymykseni on, **mitä 1930–40-luvulla syntyneet henkilöt kertovat lapsuudestaan maaseudulla?** Haluan työssäni keskittyä mitä -kysymykseen, sillä haluan selvittää, mitkä asiat nousevat tuon ajan lapsuudesta maaseudulla esiin ja löytyykö haastateltavien kertomuksissa mahdollisia yhteneväisyyksiä.

Tiina Kujala on väitöskirjassaan (2006) tutkinut opettajien ikääntymistä kerronnallista menetelmää hyödyntäen. Aineistoa analysoidessaan hän on luokitellut aluksi aineistonsa osiin, jonka jälkeen hän on syntetisoinut aineistoa uudelleen kokonaisuuksiksi. Tämän jälkeen hän on rekonstruoinut aineiston pohjalta uudet kertomukset. Hän painottaa jokaisen kertojan tarinan merkityksellisyyttä, koska jokainen on oman tarinansa persoonallinen kertoja. (Kujala 2008, 31.) Tätä mallia hyödyntäen laadin jokaisen henkilön haastattelusta tiivistetyn kertomuksen, jotta lukija saa kokonaiskuvan jokaisen haastateltavan lapsuudesta. Tiivistetyt kertomukset löytyvät haastateltavat-luvun alta. Tiivistettyjen kertomusten esiin tuominen ennen tarinoita lapsuudesta-lukua auttaa mielestäni lukijaa ymmärtämään tekstiä paremmin työni myöhemmässä vaiheessa, jolloin henkilöt ovat jo tuttuja. Lisäksi tulosten tarkastelua-luvun alta löytyy koko aineiston pohjalta laadittu kuvitteellinen tarina Elsan sota-ajan lapsuudesta maaseudulla. Elsan tarina antaa lukijalle lopuksi tiivistetyn kuvan sota-ajan lapsuudesta koko aineistooni pohjautuen.

Hyödynnän työssäni lähteinä myös aiempia aiheeseen liittyviä tutkimuksia. Esimerkiksi Erkki Kujala (2007) on tutkinut poikien kokemuksia sota-ajan lapsuudesta. Pirjo Korkiakangas on väitöskirjassaan (1996) keskittynyt eri sukupolvien lapsuusmuistoihin ja lapsuuskäsityksiin 1900-luvun alkupuolelta aina 1990-luvulle. Elina Makkonen (2005) on tutkinut lapsuutta nykyisen ja menneen välisessä vuoropuhelussa. Markku Ojanen (2013) on tutkimuksessaan valinnut tutkimuskohteekseen sotaorpojen elämän ja hyvinvoinnin.

Peilaan työni taustalla Albert Banduran sosiaalis-kognitiivisen teorian mallia. Tämän mallin mukaan ihmisen elämäntulkua tarkastellaan sekä yksilön että ympäröivän yhteisön näkökulmasta (Bandura 1997, 16). Sota-aika ja sen vaikutukset ovat olleet monelle lapselle raskasta aikaa, jolloin ympäröivän yhteisön merkitys on noussut arvokkaaseen asemaan ihmisten selviytymisessä ja lapsen kasvaessa ja kehittyessä hyvinvoivaksi aikuiseksi.

3 SUOMI TOISEN MAAILMANSODAN AIKAAN

Suomalaisia on stereotyyppisesti pidetty melankolisina, sulkeutuneina, kateellisina, ja huonon itsetunnon omaavina ihmisinä. Suomi on sodankäyneenä maana kuitenkin täynnä selviytyjiä, sillä sodan aikana eläneiden ihmisten elämä on väistämättä ollut vaikeampaa kuin nykyelämä. Tuon ajan ihmiset ovat kuitenkin kokeneet elämänsä pääosin onnellisena, joka selittyy ihmisten sopeutumiskykyä ja hyvinvoinnin nousuna sotien jälkeisinä vuosikymmeninä. (Ojanen 2013, 56.)

Suomessa oli vuonna 1920 noin 3,15 miljoonaa asukasta ja vuoden 1940 loppupuolella asukasluku oli noin 3,7 miljoonaa. Muuttoliikkeen vaikutuksessa ihmiset muuttivat maalta kaupunkeihin. (Salokangas 2003, 670.) Sotavuosina maatilat tuottivat omiin tarpeisiinsa esimerkiksi viljaa, perunaa, karjantuotteita ja polttopuutarvikkeita. Jopa pienimmissä mökeissä saattoi olla muutama lehmä ja lammas. (Kauppila 2014, 51.)

Köyhyys paheni Suomessa sota-aikana entisestään. Yhteiskuntaluokkien väliset erot olivat suuria, mutta sota aiheutti myös rikkaille menetyksiä esimerkiksi pommitusten seurauksena. Ihmisistä tuli hyvin säästäväisiä ja kaupunkilaisten tilannetta paransi, jos heillä asui sukulaisia maaseudulla, joilta saatiin mahdollisesti täydennystä ruokapulaan. (Näre & Kirves 2010, 23.)

Suomen markkinat kehittyivät Euroopan mittakaavassa suhteellisen myöhään. Maa säilyi suhteellisen pitkään maatalousvaltaisena valtiona verrattuna muihin Euroopan valtioihin. Teollistuminen alkoi näkyä vähitellen myös maaseudulla, sillä yrityksiä perustettiin sinne, mistä energia- ja raaka-ainevarat löytyivät. (Alanen & Bardy 1990, 14.)

Sota-aika synnytti Suomeen elintarvikepulan ja tuotteita alettiin säännöstellä. Lähes kaikki kaupasta saatavat tavarat olivat ostokuponkien varassa. Pulaa alkoi olla vähitellen monista tuotteista, tavaroista ja materiaaleista. Esimerkiksi polkupyörän kumeja ja kumisaappaanteriä oli pitkään vaikeaa saada ja jopa kesäkengistä oli pulaa. Pyörää ajettiin esimerkiksi ilman kumia pelkällä vanteella tai siihen saatettiin laittaa paksua köyttä tai auton renkaasta leikattua umpikumia. (Kauppila 2014, 51.)

3.1 Sotavuodet 1939–1945 ja jälleenrakentaminen

Monen tutkijan mukaan toinen maailmansota aiheutui ketjureaktiona ensimmäisestä maailmansodasta, ja vuosia 1914–1945 onkin kuvattu yhdeksi sodaksi, joka sisälsi poikkeuksellisen pitkän aselevon (Meinander 2006, 175-176). Marraskuun 30. päivänä 1939 Neuvostoliiton tykistö avasi tulen Kannaksella ja Helsinki joutui hetkeä myöhemmin yllätys-hyökkäyksen kohteeksi. Suomi julistettiin näin sotatilaan. (Laine 2003, 693-694.) Monen suomalaisten elämä muuttui, sillä sadoista tuhansista kodeista isät ja pojat lähtivät sotaan (Kujala 2007, 37). Myöhemmin sotaa alettiin kutsua talvisodaksi. Suomella oli suhteellisen hyvin varustautunut ja maanpuolustukseen motivoitunut armeija, jonka ansiosta Suomi sodan alussa saavutti merkittäviä torjuntavoittoja. Myöhemmin kuitenkin neuvostoarmeija onnistui murtamaan suomalaisten puolustuslinjan, jota nimitettiin Mannerheim-linjaksi. (Vahtola 2003, 362.) Rauha solmittiin 13.3.1940. Suomalaiset järkyttyivät rauhanehdoista, jonka vuoksi rauhan aikaa alettiin kutsua välirauhaksi, sillä vahvasti uskottiin rauhanehtojen myöhempään oikaisemiseen. (Laine 2003, 699-700.)

Eräiden elintarvikkeiden säännöstely aloitettiin lokakuussa 1939. Tästä alkoi yli kymmenen vuotta kestänyt korttikausi ja ensimmäisenä kortille joutuivat sokeri ja kahvi. Näiden katsottiin olevan vähemmän välttämättömiä tuontitavaroita. Leipäviljan säännöstely aloitettiin vasta talvisodan jälkeen 1940. Tuolloin alkoi todellinen pula elintarvikkeista. (Laine 2003, 700-701.) Välirauhan aikana Suomessa oli puutetta kaikesta. Monet näkivät suoranaista nälkää. (Oksanen 2010, 74.)

Adolf Hitler allekirjoitti vuonna 1940 Barbarossa-suunnitelman nimellä tunnetun Saksan hyökkäyssuunnitelman Neuvostoliittoa vastaan. Hyökkäys toteutettiin kesällä 1941, ja Hitler oli sodanaloituspäiväkäsytään maininnut Suomen taistelevan Saksan rinnalla. Suomi kuitenkin julistautui puolueettomaksi maaksi heti käskyn julkistamisen jälkeen. Neuvostoliitto alkoi pommittaa Suomea, ja niin Suomi julistettiin sotatilaan Neuvostoliittoa vastaan. (Laine 2003, 705-708; Vahtola 2003, 369-371.)

Suomalaiset etenivät Karjalassa suhteellisen pitkälle vallaten esimerkiksi Petroskoin. Vuoden 1941 loppupuolella rintamalinjan vakiinnuttua sota muuttui asemasodaksi. Suomen tavoitteena oli irrottautua sodasta vuonna 1943, mutta Saksa kertoi lopettavansa viljatoimitukset, mikäli Suomi solmisi rauhan yhdessä Neuvostoliiton kanssa. Vuoden 1944 kesäkuun Neuvostoliiton suurhyökkäyksen jälkeen Suomi ja Neuvostoliitto päätyivät solmi-
maan rauhan 18.9.1944. Suomi joutui rauhanehtojen mukaan luovuttamaan alueita, mak-

samaan sotakorvauksia sekä karkottamaan saksalaiset joukot välittömästi pois Suomesta. Tämän vaatimuksen myötä Suomen ja Saksan välille puhkesi lapin sota lokakuussa 1944, jolloin suomalaiset joukot nousivat maihin Torniossa. Saksalaiset käyttivät niin sanottua poltetun maan taktiikkaa, kun he perääntyivät kohti pohjoista polttaen muun muassa lukuisia Lapin siltoja. Huhtikuussa vuonna 1945 viimeisetkin saksalaissotilaat poistuivat Suomesta ja lapin sodan katsotaan päättyneen. (Laine 2003, 710-715; Vahtola 2003, 372-378.)

Moniin muihin sota käyneisiin maihin verrattuna oli Suomessa jälleenrakennustarve sodan aiheuttamiin tuhoihin suhteellisen pieni (Haataja 2003, 743). Suomessa ei jälleenrakennuksen aikana kiinnitetty erityisesti huomiota lapsille aiheutuneiden henkisten kolhujen korjaamiseen. Yleisesti uskottiin, että lapset sopeutuvat mihin tahansa melko helposti. Tapana olikin sanoa, että ”lyhyt on lapsen suru”. On kuitenkin huomattu, että lapsena koettu suru ja menetykset eivät helpolla unohdu. (Kirves et al. 2010, 388.)

Kaikkein kiireisempänä jälleenrakentamisen aikana Suomessa painotettiin enemmän ruumiillisen työn kuin henkisen työn merkitystä. Tämän seurauksena lapsilla ilmeni usein keskittymisvaikeuksia ja stressiherkkyyttä, mitkä heikensivät oppimistuloksia koulussa. Istuminen paikallaan koulunpenkillä saattoi olla todella vaikeaa. (Kirves et al. 2010, 404.)

Sodan jälkeen yhteisöllisyys auttoi ihmisiä eteenpäin menemisessä. Niin maaseudulla kuin kaupungeissakin pidettiin yhtä sukulaisten ja naapureiden kanssa. Ilman tällaista molemminpuolista yhteisöllisyyttä olisi selviytyminen sodan koettelemuksista ollut haastavampaa. Ihmisillä oli kuuluvuuden tunne jonnekin, oli se sitten esimerkiksi kotiseutu, suku tai järjestö. Nykyisin puhutaan yhteisöllisyyden sijasta lähinnä yksilökeskeisyydestä, jolloin jokaisen on löydettävä itsensä ja paikkansa yhteiskunnassa. Tämänkaltainen kehitys on tuonut sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia. Positiivista kehityksessä on, että ihmiset saavat vaikuttaa enemmän omiin asioihinsa ja yksilökeskeisyys on lisännyt tasa-arvoa ihmisten välillä. Negatiivisemmin se on vaikuttanut siten, että ihmiset joutuvat nykyisin entistä enemmän taistelemaan asemastaan, joutumaan vertailukohteeksi suhteessa muihin, mikä on puolestaan lisännyt itsekeskeisyyttä. (Ojanen 2013, 57-58.)

3.2 Lastensierrot ja syyt niihin toisen maailmansodan aikaan

Toisen maailmasodan aikaan lapset joutuivat osaltaan myös kärsimään sodan vaikutuksista. Sodassa mukana olleet valtiot halusivat taata osalle lapsista mahdollisuuden lähteä ko-

timaastaan pakoon aliravitsemusta, muuta puutetta, erilaisia kulkutauteja ja sodan vaaroja. Ruotsi tarjosi Suomelle korvaamatonta tukea raskaiden taisteluiden keskellä. (Salminen 2007, 17-18.) Ruotsissa vieraili yhteensä noin 76 000-85 000 suomalaislasta, heistä noin 8000 talvisodan aikana. Tarkkaa lukumäärää on vaikeaa arvioida, sillä moni yksityisesti lähetetyistä lapsista teki useamman matkan. Muutamia tuhansia sotalapsia lähetettiin lisäksi Norjaan ja Tanskaan. (Kujala 2007, 80.) Suurin osa suomalaisista sotalapsista sai uuden kodin sodan ajaksi Ruotsista. Ruotsissa oltiin hyvin motivoituneita vastaanottamaan lapsia Suomesta, sillä yleisesti pelättiin Neuvostoliiton miehittävän Suomen jälkeen Ruotsin. Sotalapsiasian ympärille kehittyi suuri kansanliike ja vähitellen syntyi ajatus lastensiirtoihin tarkoitetun organisaation perustamisesta. (Kirves 2010, 91.)

Lastensiirtoihin suostuttiin, sillä suomalaiset pelkäsivät ruotsalaisten loukkaantuvan, jos heidän tarjoama apu torjuttaisiin. Suomi suhtautui aluksi lastensiirtoihin kielteisesti sen vuoksi, koska pelättiin sen näyttävän vihollisen silmissä siviiliväestön pakenemiselta. Pelkoa aiheutti myös se, että siirretyt lapset jäisivät pysyvästi Ruotsiin, mikä olisi kova isku sodassa olevalle maalle. (Kirves 2010, 91.) Iältään sotalapset olivat useimmiten alle kolmi-vuotiaita tai 7-12-vuotiaita. Yleisesti katsottuna suomalaiset vanhemmat halusivat lähettää Ruotsiin mieluummin heidän kouluikäisiä lapsiaan kuin nuorempia lapsiaan. (Salminen 2007, 75.)

Lastensiirtotoiminta jatkui välirauhan aikana niin, että suomalaislapsia kuljetettiin lomaviettoon rauhalliseen ja hyvinvoivaan Ruotsiin. Kun jatkosota alkoi, ruotsalaiset suunnittelivat entistä suurisuuntaisempia lastensiirtoja. Suomalaiset suhtautuivat jälleen hieman vastahakoisesti, sillä esimerkiksi kuljetusten järjestämistä pidettiin liian kalliina. Ruotsalaisten ehdotukset torjuttiinkin sisäministeriön toimesta, sillä vastaavanlainen materiaallinen avustus olisi voitu Suomessa hyödyntää paremmin. Ruotsi puolueettomana maana ei kuitenkaan halunnut avustaa Suomea materiaalisesti, joka kävi sotaa Saksan rinnalla, vaan halusi tarjota apuansa lastensiirtojen muodossa. Lastensiirtoihin päädyttiin lopulta, koska Ruotsi lupautui maksamaan kuljetuskustannukset. Suomalaiset toivoivat lastensiirtojen kautta saavan Ruotsissa aikaan Suomen asialle myönteisemmän poliittisen ilmapiirin, jolloin Suomella olisi mahdollisuus ansaita muutakin aineellista apua. Toki Suomi halusi saada lapset pois sodan keskeltä ja samalla säästettiin esimerkiksi ruokaa sodassa oleville rintamamiehille. Lastensiirroilla haluttiin myös taata rintamalla oleville miehille turvallisuuden tunne siitä, että lapset ovat turvassa. (Kirves 2010, 92-93.)

Jatkosodan syttyminen kesäkuussa 1941 vaikutti Suomen ja Ruotsin välisiin suhteisiin siten, ettei Suomi saanut Ruotsilta samanlaista tukea hyökkäykselle kuin se sai talvisodan aikana. Tämä heijastui myös lastensiirtotoimintaan. Ruotsissa mielipiteet jakautuivat Suomen avustamisen suhteen, mutta vähitellen Ruotsissa keskustelu lisääntyi Suomen elintarvike ja –huoltotilanteesta. Lastensiirtojen aloittaminen varmistui lopulta heinäkuussa 1941 niin, että etusijalla olivat ne lapset, jotka olivat menettäneet kotinsa pommituksissa. (Salminen 2007, 95-98.)

Yleisimmät syyt joiden vuoksi suomalaisia sotalapsia lähetettiin Ruotsiin, olivat evakuointi, lapsen sairaus, perheen suuri lapsimäärä, sotaorpous ja isän rintamalla olo. Monet vanhemmat eivät kuitenkaan ilmoittaneet lähettämisen syytä. Ennen sotavuosia lapsikuolleisuus oli Suomessa suurta, ja sodan myötä tilanne paheni entisestään erilaisten tarttuvien lastentautien levitessä. Myös aliravitsemus lisäsi lasten sairastumista. Tuon ajan vanhemmat olivat itse eläneet lapsuuttaan sisällissodan ja pula-ajan aikaan, joten osa vanhemmista halusi tarjota lapsilleen paremman elämän Ruotsissa. Sota lisäsi myös naisten työmäärää kotirintamalla, joten moni lapsi olisi saanut jäädä miltei kokonaan ilman hoivaa ja huolenpitoa kotimaassaan. Suomessa yleisesti kuviteltiin, että lapset olisivat Ruotsissa vain väliaikaisesti ja sota ei kestäisi kauaa. Tuolloin lisäksi ajateltiin, että lapset ovat joustavia, eivätkä ymmärrä tapahtumien syitä. Ei myöskään tiedetty kiintymyssuhteen merkitystä lapsen henkisen kehityksen kannalta. (Kirves 2010, 94-96.)

Monet äidit kieltäytyivät lastensiirroista, sillä ymmärsivät niiden mahdollisesti aiheuttamat emotionaaliset riskit (Kirves 2010, 96). Lisäksi äidit pelkäsivät, että lapset tottuvat Ruotsissa parempaan elintasoon (Salminen 2007, 53). Lapsen henkisen hyvinvoinnin varjeleminen ei kuitenkaan ollut äitien ensisijainen tehtävä sodan keskellä, vaan tärkeämpää oli turvata lapsen hengissä säilyminen. Lapsen mieli todennäköisesti kuitenkin järkkyyisi sodan keskellä. Usein myös korostettiin, että Ruotsiin lähetetyt suomalaislapset olisivat ”laina”, joka myöhemmin saataisiin takaisin ja taattaisiin näin Suomen heimon säilyminen. Myös tilanteiden vaihtuminen rintamalla vaikutti ihmisten halukkuuteen lähettää lapsia Ruotsiin. Kun vuoden 1944 suurhyökkäys käynnistyi, suurin osa niistä vanhemmista, jotka eivät olleet aiemmin halunneet lähettää lapsiaan Ruotsiin, olivat valmiita lähettämään lapsensa pois sodan jaloista. (Kirves 2010, 96.)

Sotalapsien lähettamisestä muodostui lopulta varsinainen kansanliike ja ilmiöstä kasvoi suurempi, mitä osattiin ennalta olettaa. Kun lasten poissaoloaika kasvoi odotettua pidem-

mäksi, lisääntyi ikävä kotimaassa. Monet sijaisvanhemmat Ruotsissa olivat niin kiintyneitä lapsiin, mikä lisäsi vaaran sen suhteen, etteivät he haluaisi enää luovuttaa lapsia takaisin Suomeen. (Kirves 2010, 96-97.) Ruotsiin jäikin arvion mukaan noin 15 000 suomalaislasta, jotka saivat naapurimaastamme uuden kotimaan (Kujala 2007, 81).

3.3 Elämää maaseudulla

1930-luvun lopulla kolme neljäsosaa suomalaisista asui maalla. Maa- ja metsätaloudesta vuonna 1930 toimeentulonsa sai 61 prosenttia kansalaisista, kun vastaava luku vuonna 1920 oli 66 prosenttia. Muuttoliike oli käynnistynyt ja maalta lähdettiin etsimään parempaa toimeentuloa kaupunkeihin. Torpparivapautus ja muut pienviljelijöiden lisäämisen toimet lisäsivät kokotilaviljelijöiden määrää noin kahdella kolmanneksella 1920–40-lukujen välillä. Palkkatyöväki väheni tässä maatalousväestön rakennemuutoksessa, mutta kasvatti sen sijaan itsenäisten viljelijöiden määrää, koska perheenjäseniä tuli koko ajan lisää. (Salokangas 2003, 670.)

Korkiakangas (1996) toteaa tutkimuksessaan, että vuosina 1920–1939 syntyneiden lapsuus kului itsenäistä Suomea rakentaessa. Tämän sukupolven koulunkäyntimuistot liittyvät yleisesti kansakouluun, ja elämänmenoa leimasi vahvasti eteenpäin menon tunne ja kehitys, mutta myös raataminen ja työnteko. Maaseudulla elänyt tuon ajan sukupolvi on voinut kokea maanomistusolojen muutoksen, joka merkitsi usein torpparikodin lunastamista itsenäiseksi 1920–1930-luvuilla. (Korkiakangas 1996, 96.)

Pienviljelijöiden arki Suomessa oli hyvin paljon kiinni luonnonoloista. Katovuosi näkyi kukkarossa. Vaikeudet maataloudessa alkoivat lisääntyä 1920-luvulla, sillä monet maanviljelijät ajautuivat vararikkoon. Melkein tuhat maanviljelijää oli vararikon partaalla vuosien 1928–36 välisenä aikana ja pakkohuutokaupalla myytiin yli 15 000 maatilaa. Huomioitavaa kuitenkin oli, että pakkohuutokaupattujen tilojen määrä oli ainoastaan 5,3 prosenttia kaikkien maatilojen määrästä. Ongelmat iskivät etenkin Viipurin, Oulun, Kuopion ja Vaasan lääneissä. (Salokangas 2003, 673-674.)

Korkiakangas (1996) mainitsee tutkimuksessaan, että 1940-luvun lapsuuteen vaikutti entistä vahvemmin ympäröivä yhteiskunta. Esimerkiksi lastenneuvolatoiminta käynnistyi vuonna 1944 ja terveydenhuolto laajeni myös maaseudulle. Suurten ikäluokkien vuoksi maaseutu ei kuitenkaan pystynyt elättämään kaikkia, jonka vuoksi muuttovirta kaupunkeihin li-

sääntyi. Muuttovirtaa vauhditti osaltaan myös maatalouden koneellistumisen toinen aalto. (Korkiakangas 1996, 70.)

Sodasta aiheutuneiden aluemenetysten vuoksi evakuoitiin noin 420 000 ihmistä, jolloin valtiovalta ryhtyi hankkimaan maata uudisraivauksina sekä lakisääteisinä maan luovutuksina, sillä suurin osa evakuoituista ihmisistä oli viljelijöitä. Tämän vuoksi viljelyyn käytettävien peltojen pinta-alat kasvoivat ja työt maaseudulla lisääntyivät. Muuttoliike kaupunkiin hidastui hetkellisesti 1940-luvulla. 1950-luvulta eteenpäin kaupungistuminen alkoi vähitellen kiihtyä. (Meinander 2006, 198.)

4 LAPSUUDEN TARKASTELUA

Lapsuus on ilmiö, josta aikuiset puhuvat. Sen pituuteen vaikuttavat kulttuuri, yhteiskunnallinen paikka ja siihen liittyvät merkitykset (Alanen & Bardy 1990, 9). Oma lapsuus voi olla aikuiselle sekä tuttua että vierasta, mutta lapsuus kuuluu jokaisen meidän elämäntilanteemme. Voi olla, että lapsuudessa koetut tapahtumat ja kokemukset ovat vuosien varrella osin unohtuneet. Lapsuutemme kulkee silti mukana ja on osa henkilökohtaista historiaamme. (Korkiakangas 1996, 11.)

4.1 Lapsuus toisen maailmansodan aikana

Osa maaseudulla eläneistä lapsista ei kohdannut minkäänlaisia traumaattisia kokemuksia sodan aikana. Sodan aikana elämä voitiin kokea jännittäväksi ja erilaiset talkootyöt saatiin kokea hyvin merkityksellisiksi. Sodan keskellä monella lapsella jäi koulu kesken, mikä saattoi aiheuttaa huonon itsetunnon kehittymisen. Lisäksi monen perheen talous oli niin huonossa kunnossa, ettei lasta ollut yksinkertaisesti varaa kouluttaa. (Kirves et al. 2010, 404.)

Sodan jälkeen lasten kasvattaminen oli pääosin äidin harteilla, sillä isät hankkivat perheen elannon ollen pitkiä päiviä töissä, jolloin lasten kasvattamiselle ei aikaa jäänyt. Isien tehtäväksi jäikin usein lasten kurittaminen, jos äidin keinot eivät siihen riittäneet. Äiditkään eivät aina ehtineet antaa lapsilleen tarpeeksi aikaa, sillä myös heidän työmääränsä oli iso. (Ojanen 2013, 77-78.)

4.2 Lapsikäsitys

Teollistuneissa maissa työväenluokan lapset olivat 1900-luvun alussa töissä esimerkiksi tehtaissa, pelloilla, apureina ja pikkupiikoina. Työstä ansaittu palkka vietiin pääosin vanhemmille. Näihin aikoihin syntyi käsite porvarilapsi, jolla oli perheelleen niin taloudellinen kuin emotionaalinenkin merkitys. Lapsi alettiin nähdä yhä enemmän omana persoonallisuutenaan eikä ainoastaan tulevaisuuden aikuisena. Lapsen elämän haluttiin olevan opettavaista ja hauskaa, jolloin tämänkaltaisen porvarilapsen ihanne levisi vähitellen kaikkiin yhteiskuntaluokkiin sekä kaupunkeihin että maaseudulle. (Partanen & Lahikainen 2008, 61.)

Yhtenä kasvatuksen päämääränä suomalaisessa maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa sota-aikana oli saada lapset pärjäämään mahdollisimman varhain omillaan. Lapsia opetettiin pärjäämään ilman vanhempiensa apua, eikä heitä haluttu helliä liikaa. Äidit eivät ehtineet kiireissään joka kerta rientää itkevän lapsen luo, jolloin lapset saattoivat oppia sen, ettei äidiltä kannata hakea huomiota itkemällä. Lasten ja vanhempien välisen kiintymyssuhteen onkin todettu tuolloin olleen pääosin niin sanottu välttelevä kiintymyssuhde. Lapsi luottaa hoivaajaansa, muttei saa huomiota tunteitaan näyttämällä, jolloin lapsi ei myöskään näytä niitä. (Näre & Kirves 2007, 12-13.)

Lapsia haluttiin sota-aikana kasvattaa tottelevaisuuteen sekä sopeutuvaisuuteen eikä heiltä sallittu metelöintiä. Lasta ei nähty samalla tavoin yksilöllisenä ja tarvitsevana ihmisenä kuin nykyisin nähdään. Heidän tuli pienestä pitäen oppia tekemään töitä kurinalaisesti sekä välttämään itse vaaroja. Ruumiillinen rangaistus tai sen uhka toimi menetelmänä päämäärien saavuttamisessa eli lapsia kasvatettiin niin sanotusti pelon voimalla. Uskottiin, että tiukka kuri oli hyväksi lapsen kehitykselle, jopa kasvatuksen ammattilaiset suosittelivat sitä. Esimerkiksi suomalaisen neuvolajärjestelmän uranuurtaja Arvo Ylppö painotti sitä, että ruumiillisen kurituksen yhteydessä tulisi lapsen ”tuntea oikeata kivun tunnetta. Se jää parhaiten mieleen ja pelottaa vastaisen varalle.” (Näre & Kirves 2007, 16-17.) 1930-luvulla kaksi kolmasosaa aikuisista oli sitä mieltä, että lasten kasvatukseen kuului fyysinen kuritus kuten esimerkiksi selkäsauna (Arajärvi 1999, 80).

Lasten tunteita ei juuri haluttu huomioida kasvatuksessa, sillä haluttiin, että lapset selviytyisivät vaikeissakin olosuhteissa. Lasten kehumista vältettiin, sillä ei haluttu lasten sen vuoksi kuvittelemaan itsestään liikoja tai saavan liian positiivista kuvaa maailmasta. (Näre & Kirves 2007, 15.)

Sota-ajan lapsuutta varjosti vahvasti läheisten ihmisten menetykset ja menettämisen pelko. Monille onkin jäänyt mielikuva, ettei heille kerrottu siitä, mitä on tapahtunut ja mitä seuraavaksi tapahtuu. Tämän lisäksi monet lapset kokivat yksinäisyyttä ikävöidessään läheisiään ja monet tunsivat jäävänsä yksin elämänmuutosten keskellä. Lapsille ei kerrottu muutosten syitä tai seurauksia ja lapset joutuivat tilanteisiin yleensä ennalta varoittamatta. Kerromattomuudella haluttiin kenties suojella lasta pahan olon kohtaamiselta ja sitä seuranneelta itkulta ja surulta. Lapset jäivät monesti ilman lohdutusta. Muutosten yllätyksellisyys ja selittämättömyys on aiheuttanut monelle sota-aikana eläneelle lapselle sen, että he muis-

tavat lapsuudestaan hyvin vähän asioita. Vaikeat muistot on painettu pois muistista kokonaan. Kokemukset saattavat pulpahtaa yhtäkkiä mieleen tai tulla uniin. (Näre 2010, 140.)

Turvallisen ja luotettavan huoltajan on todettu tutkimusten perusteella suojaavan lasta kestämään koviakin kolhuja lapsuudessaan. Mikäli vanhempi käyttäytyy arvaamattomasti tai hätäisesti, voi turvattomuuden tunne siirtyä helposti lapseen. Uupunut vanhempi voi tehdä lapsesta hoivaajan, syntipukin tai vastuunkantajan, jolloin vanhemman taakka siirtyy lapsen kannettavaksi. Tällaisesta ilmiöstä käytetään nimitystä parentifikaatio, eli lapsesta tulee vanhemman hoivaaja ja kannattelijä. Sodan keskellä olisi tärkeää, että lapsi saa olla lapsi. Tällöin lapsi voi paeta sodan kauhuja omaan kokemusmaailmaansa, mikäli se heille sallitaan. On huomattu, että lapsi voi selvitä vaikeista tilanteista, jos hän voi vetäytyä mielikuvituksen maailmaan. Tällaista ilmiötä kutsutaan siirtymätilassa elämiseksi. Sota-aika pakotti kuitenkin monia lapsia paikkaamaan aikuisten työpanosta, jolloin leikille ja mielikuvituksen toteuttamiselle ei jäänyt aikaa. Osa lapsista menetti kokonaan kyvyn leikkiä, ja sodan tuoma kuormitus tunteille saattoi aiheuttaa sen, etteivät he enää esimerkiksi itkeneet lainkaan. (Kirves et al. 2010, 389-390.)

4.3 Sosiaalis-kognitiivinen teoria lapsen kehityksestä

Sosiaalis-kognitiivisen teorian mukaan ihmisen toimintaa ei nähdä suoraan sisäisten voimien ohjaamana tai ympäristön automaattisesti muovaamana tai ohjaamana (Bandura 1997, 18). Kognition käsite on laaja, sillä perinteisesti siihen on katsottu kuuluvan ihmisen korkeammat älylliset toiminnot kuten tietoisuus, ajattelu, päättely ja luovuus (Silvén 1995, 4). Ihmisen käyttäytymisen ja ympäristön välinen vaikutus on molemminpuolista eli ihmiset ovat ympäristönsä tuotteita, mutta myös tuottajia. Valinnoilla ja tilanteiden luomisella tai toiminnan olosuhteiden syntymisellä voidaan vaikuttaa koetun ympäristön laatuun. Ympäristön vaikutukset näkyvät myös siinä, millaisia käyttäytymismuotoja aktivoituu ja kehittyy. (Bandura 1997, 15.)

Peräkkäiset elämäntapahtumat suuntaavat elämänkulkuamme. Tähän vaikuttavat iän määrittämät sosiaaliset vaikutteet, jotka muovautuvat perheessä, koulutusjärjestelmässä ja muissa instituutioissa sillä hetkellä vallitsevien toimintatapojen puitteissa. Toisiin näistä lukeutuu biologisia ehtoja, jotka muovaavat henkilön tulevaisuutta. Toisiin taas kuuluu ennalta arvaamattomat fyysisen ympäristön tapahtumat. Lisäksi joihinkin lukeutuu poik-

keavia elämäntapahtumia, kuten esimerkiksi uranmuutokset, muutto tai sairaus. (Bandura 1997, 15-16.)

Yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset vaikuttavat siihen, millaiset elämäntapahtumat ovat sen hetkessä yhteiskunnassa tavallisia. Myös sosiokulttuuralliset muutokset vaikuttavat merkittävästi ihmisen elämänkulkuun, sillä ne tekevät elämästä erilaista, kuten talousvaikeudet, aseelliset selkkaukset, kulttuurin myllerrykset sekä yhteiskunnan luonnetta muovaavat poliittiset muutokset. Tietämys elämänkulkua muuttavista tekijöistä antaa suuntaa viivan sille, miten hyvää tulevaisuutta kohti voidaan pyrkiä. Henkilökohtaisesti tämä vaatii itseohjautuvuuteen liittyvien kykyjen vaalimista. Näihin lukeutuu erilaisten taitojen kehittäminen, uskomukset omasta kyvykkyydestä sekä itsesääteilykyky oman toiminnan ja motivaation saralla. Nämä henkilökohtaiset voimavarat laajentavat henkilön toiminnanvapautta luoda omaa olosuhdettaan. (Bandura 1997, 17-18.)

Omaa kehityskulkua voi ohjata tehokkaasti myös hallinnoimalla omaa toimintaa sekä saamalla runsaasti sosiaalista tukea. Kasvuvuosien kannalta onkin tärkeää saada riittävästi sosiaalisia voimavaroja, jolloin omat mieltymykset ja normit eivät vielä ole muodostuneet itselle tietoisiksi. Elämässä eteen tulevat esteet ja stressi voidaan selvittää sosiaalisella tuella, joka toimii kannustimena ja antaa omille teoille merkitystä ja arvoa. (Bandura 1997, 18.)

Sijaisoppiminen on ihmiselle tyypillinen ominaisuus, ja sitä painotetaan sosiaaliskognitiivisessa teoriassa. Jos tietoja ja taitoja omaksuttaisiin vain suoran kokemuksen avulla, hidastuisivat sosiaalinen ja kognitiivinen kehitys, jolloin ihmisen kehitysprosessi voisi hidastua. Jos esimerkiksi kielen, tapojen ja sosiaalisten käytäntöjen oppiminen tapahtuisi ainoastaan toiminnan seurausten myötävaikutuksessa ilman kulttuurista ammennettavia malleja, olisi oppiminen huomattavasti hitaampaa, joka on tärkeä osa yksilöllistä selviytymisprosessia. Kehityksen myötä ihmiselle on syntynyt kyky oppia havainnoinnilla, jonka ansiosta ihminen pystyy laajentamaan tietojaan ja taitojaan erilaisten ympäristön vaikutteiden pohjalta. Sosiaalinen oppiminen tapahtuu tiedostamalla tai tiedostamatta muiden ympäristössä olevien käyttäytymistä ja siitä aiheutuvia seurauksia. (Bandura 1997, 28.)

4.4 Lapsuuden leikit

Leikin merkitys on huomioitu YK:n ihmisoikeuksien julistuksessa toteamalla, että jokaisella lapsella tulee olla oikeus leikkiä (Suomen YK-liitto). Leikki on lapsen omaa kehiteltyä toimintaa, johon ympäristö tarjoaa ainekset. Leikin avulla lapsi hankkii tietoa ja kokemuksia todellisuudesta. Lisäksi leikin avulla lapset yrittävät kokea ja ymmärtää, millä asioilla on merkitystä sekä mikä on mielekästä heidän sen hetkisessä elämässään ja elinympäristössään. (Hakkarainen 2008, 99.)

Leikkimällä lapsi kehittää elintärkeitä tiedollisia ja emotionaalisia taitojaan. D. W. Winnicott on tutkimuksissaan todennut, että lapsen kyky leikkimiseen, spontaanisuuteen ja mielikuvitukseen ovat tärkeimmät mittarit lapsen henkistä terveyttä arvioitaessa. Kun lapsi omaa nämä edellä mainitut kyvyt, on hänellä kehittynyt perusluottamus toisiin ihmisiin sekä uskallus olla vuorovaikutuksessa toisten kanssa, jonka lopputulos on mahdollisesti ennakoitavissa. (Kirves et al. 2010, 390.)

Korkiakankaan (1996) mukaan henkilöt, jotka ovat kokeneet oman lapsuutensa työntäyteisenä, muistavat leikille jääneen vähän aikaa. Vaikka leikille ei ole jäänyt aikaa, ovat hänen tutkimuksessa mukana olleet haastateltavat hyväksyneet töihin joutumisen kuuluneen vahvasti sen hetkiseen elämänmuotoon. Lisäksi Korkiakankaan tutkimuksesta nousee esiin seikka, jonka mukaan lasten ja aikuisten käsitykset leikistä ja sen tarpeellisuudesta erosivat sota-aikana hyvin paljon toisistaan. (Korkiakangas 1996, 202-203.)

Sotien aikana lasten leikkeihin lukeutuivat talvisin niin maalla kuin kaupungeissakin esimerkiksi mäenlasku, hiihtäminen sekä lumilinna- ja lumisotaleikit. Kesäisin puolestaan uitiin, oltiin piilosilla, hypättiin narua ja rakennettiin majoja. Maaseudulla käpylehmät kuuluivat usein sekä tyttöjen että poikien leikkeihin. Tytöt leikkivät lisäksi koti- ja ruuanlaittoleikkejä. (Tepora 2007, 31.) Lasten sota-aikojen liikuntaan ja urheiluun liittyvät muistot ovat pääosin myönteisiä. Liikunta on toiminut kehittävänä harrastuksena sekä yhteisöllisyyden muotona. Leikeissä ja urheilussa pystyttiin lisäksi kokeilemaan omia rajojaan sekä saamaan monenlaisia kokemuksia. (Turtiainen, 2010, 375.)

4.5 Lapsuuden työnteko ja työkasvatus

1900-luvun alussa maaseudun lapset joutuivat osallistumaan maatilan töihin varsin nuorella iällä. Työnteko oli arvossaan, joten lapset pyrittiin kasvattamaan omillaan pärjäämiseen.

Vaikeat ajat muuttivat leikin painopisteen enemmän oikeiden töiden suuntaan. Leikkimiseen ei jäänyt juuri aikaa, sillä koulunkäynti otti myös oman aikansa. Leikki ja erityisesti mukaansa tempaava luova toiminta ovat tärkeässä osassa lapsen persoonallisuuden kehityksessä. Sota-aikana syntyneet lapset ovat maininneetkin usein, että he kasvoivat työnteokseen ja oppivat siinä sivussa ahkeruuteen ja niukkuuteen. (Tepora 2010, 47-48.)

Maalla eläneitä ihmisiä on usein kuvattu ruumiillista työtä tekeviksi ja ahkeriksi ihmisiksi. Lapset olivat ilmaista työvoimaa ja ilman lasten apua ei eräiden luonnehdintojen mukaan olisi selvitty siitä suuresta työmäärästä, minkä sota aiheutti. Työ oli tärkeässä osassa lasten kasvatuksessa ja sosiaalistamisessa, ja se kuului olennaisena osana kohti aikuiseksi kasvamista. Työtaitojen oppimisen ohella lapset sisäistivät työnteon yhdeksi ihmiselämän peruspilariksi. (Korkiakangas 1996, 76-77.)

Korkiakangas (1996) toteaa tutkimukseensa viitaten, että lapsia otettiin 1940-luvulla työnteokseen mukaan pienestä pitäen. Työ oli ruumiillista ja siihen osallistuttiin omien kykyjen ja jaksamisen mukaan. Lisäksi hänen keräämästään aineistosta nousee seikka, jonka mukaan pienten lasten työnteoa pidettiin itsestäänselvyytenä, maaseudun elämäntyyliin luonnostaan kuuluvana osana. Lapsilla ei usein ollut muuta vaihtoehtoa kuin työnteoko. Työn suuri määrä, työn välttämättömyys sekä sen arvostaminen määrittivät hyvin paljon tuon ajan lasten ajankäyttöä. (Korkiakangas 1996, 82-83.)

Yksi kasvatuksen päätehtävä sota-aikana oli siis lasten kasvattamista työnteokseen. Etenkin maaseudulla lapset oppivat jo pienestä pitäen tekemään töitä vanhempiensa kanssa. Lapsista haluttiin kasvattaa mahdollisimman itsenäisiä työntekijöitä ja vanhempiensa työnjatkajia. Maaseudun lapset auttoivat vanhempiaan maanviljelyksessä, eläintenhoidossa, polttopuiden keräyksessä ja vedenkannossa. Suurimassa osassa talouksista ei ollut tuohon aikaan vielä sähkölämmitystä tai vesijohtovettä. (Näre & Kirves 2007, 17.)

4.6 Sairaudet lasten uhkana

Toisen maailmansodan aikaan lapsia uhkasi monet kulkutaudit kuten hinkuyskä, kurkkumätä sekä tuhka- ja tulirokko. Aliravitsemus oli yleistä lasten keskuudessa ja heikomman vastustuskyvyn vuoksi he olivat alttiita sairastumaan puutossairauksiin kuten riisitautiin tai keripukkiin. Lisäksi huono hygienia ja puute saippuasta lisäsivät lasten ripulia ja tulehduksia. Koska antibiootteja ei vielä tuolloin ollut saatavana, olivat erilaiset tulehdukset mones-

ti kohtalokkaita lapsen kannalta. Tuberkuloosiin sairastui vuosittain noin 10 000 ihmistä, josta kärsivät erityisesti niin kutsutut joulumerkkilapset, jotka erotettiin heti syntymänsä jälkeen tartunnan pelossa tuberkuloosia sairastavasta äidistään. Joulumerkkilapsi nimitys tulee siitä, että heidän hoitoaan rahoitettiin kirjeensulkijamerkkien tapaisten joulumerkkien myynnillä. (Näre & Kirves 2010, 24-25.)

Lapsikuolleisuutta lisäsi sodan aikana ruuan, lääkkeiden ja vaatteiden puute, sillä niitä käytettiin ensisijaisesti rintamalla. Sairaalahoito oli puutteellista ja paikkoja oli rajoitetusti. Hoitoalan ammattilaisia tarvittiin rintamalla ja sotilassairaaloissa, jolloin vapaaehtoiset pyrkivät paikkaamaan työntekijöiden vajausta. Sota-aikana niin lapsille kuin aikuisille tulivat tutuiksi erilaiset syöpäläiset kuten lutikat, torakat, kirput, syyhy, täit ja loismadot. Täit levisivät helposti rintamalta kotiutuneilta isiltä lapsiin. (Näre & Kirves 2010, 25.)

Sotalapsia haluttiin lähettää Ruotsiin paremman terveydenhuollon vuoksi. Suomessa lapsikuolleisuus oli nimittäin sota-aikana suurempi kuin Ruotsin lapsikuolleisuus. Ruotsiin lähetetyt sotalapset olivatkin suomalaislapsiin verrattuna paremmassa fyysisessä kunnossa, kun he palasivat takaisin kotimaahansa. (Kirves 2010, 116-117.)

4.7 Lapsen suru

Sota-ajan vallitessa ei vanhemmilla ollut aikaa kiinnittää huomiota lasten suruun ja murheisiin. Vanhempien tärkein tehtävä oli saada pidettyä lapset hengissä. Sota-aika ja sen menetykset saattoivat aiheuttaa lapsille paljon purkamatonta ahdistusta. Tuosta patoutumasta on saattanut jäädä sisälle vuosikymmenien möykky, joka on ollut kuin kansallinen trauma. (Kujala 2007, 32.) Sodan keskellä lapset joutuivat usein olemaan vanhempiensa huolten ymmärtäjiä. Lapset osasivat vaistota helposti vanhemman hädän, jolloin lapsi pyrki rauhoittelemaan häntä omalla käyttäytymisellään. Lapset saattoivat kokea itsensä taakaksi vaikeiden aikojen keskellä, ja tilanteen helpottamiseksi ja vanhempien murheiden lievittämiseksi he yrittivät olla mahdollisimman vähän vaivaksi. Monista lapsista tulikin luonteeltaan huomaamattomia ja kilttejä. (Näre & Kirves 2010, 17.)

Tutkimusten ja arkihavaintojen perusteella voidaan todeta, että jo kolmi- tai nelivuotias lapsi ilmaisee surua. Tätä ennen lapsi ilmaisee eri tavoin kaipuuta esimerkiksi vanhemman menetyksestä. Pieni lapsi eroaa aikuisesta siinä, että hän saattaa vaikuttaa tunteettomalta tai välinpitämättömältä, vaikka olisi kokenut läheisen menetyksen. Tässä tapauksessa on kyse

lapsen kyvystä selviytyä vaikeasta asiasta sekä myös siitä, ettei hän vielä täysin ymmärrä tapahtunutta. Kun lasten kokemuksia surusta on seurattu muutamasta kuukaudesta pariin vuoteen, on havaittu, että sureminen jatkuu jossakin muodossa. Se saattaa näkyä esimerkiksi surullisuutena, itkuisuutena, ärtyneisyytenä ja kiukutteluna. (Ojanen 2013, 20-21.) Hoivan laadulla on suuri vaikutus siihen, miten lapsi selviytyy järkyttävistä kokemuksista. Suurelta elämänmullistukset eivät välttämättä horjuta lapsen turvallisuuden tunnetta, jos lapsella on hoivaaja, joka osaa tarjota lapsen tunnetasolle oikeanlaista tukea. (Näre & Kirves 2010, 17.)

Kujala (2007) pohtii teoksessaan sitä, miten sota-ajan suruista ja vaikeuksista selvitettiin. Kantavana voimavarana on ollut yhteisvastuu ja lähimmäisistä huolehtiminen. Monet turvautuivat pelon ja surun keskellä Jumalaan. Iltarukoukset lohduttivat myös lapsia pahimmalta pelolta. Äidit joutuivat peittelemään omaa pelkoaan lasten silmissä. Työnteko ja usko tulevaisuuteen auttoivat ihmisiä selviytymään vaikeiden aikojen keskellä. Työtä oli tarjolla jokaiselle, ja sen avulla ihmiset purkivat suruaan, kiukkuaan ja pahaa mieltään. Lisäksi epävarmuus osattiin kääntää voimavaraksi. (Kujala 2007, 141-142.)

5 TUTKIELMAN TOTEUTUS

5.1 Kerronnallinen lähestymistapa

Mielenkiinto kerronnallisuutta kohtaan on kasvanut viime vuosina ja laajentunut eri tieteenoiloille (Heikkinen 2010, 143). Erilaisten kertomusten tutkiminen on yleistynyt parin viime vuosikymmenen aikana niin yhteiskuntatieteissä, kasvatustieteissä, psykologiassa kuin terveystieteissäkin. Kerronnallista tutkimusta kutsutaan usein myös narratiiviseksi tutkimukseksi, sillä kyseessä ovat kertomukset ja niiden paikka ihmisen elämässä. Työssäni käytän narratiivisen menetelmän sijasta sanaa kerronnallinen, sillä narratiivisuuden ja kerronnallisuuden käsitteille ei suomenkielessä ole vakiintunut yhtä pysyvää nimitystä. Kerronnan kautta voidaan ymmärtää sekä hallita menneisyyttä, sillä ihmisten identiteetit rakentuvat pitkälti kertomuksina. Kertomus on myös tietämisen muoto, joka auttaa ihmistä ajallisuuden ymmärtämisessä. Kun käytetään termiä kertomus, ollaan usein kiinnostuneita maailman kokemisesta ja muutoksesta. Makrolajityyppinä kertomus on monimuotoinen, sillä se voi rajoittua tarkkaan kuvaukseen, raportointiin ja selityksiin ilman ajan etenemistä. (Hyvärinen 2006, 1-3.) Kerronnallinen tutkimus voi keskittyä esimerkiksi henkilön oman historian tutkimiseen (Cortazzi & Jin 2006, 28).

Tutkielmassani kerronnallisuus näyttäytyy siinä, että olen kiinnostunut tutkimaan sota-ajan vaikutuksia lapsuuteen keräämällä tutkielmaani osallistuneilta henkilöiltä konkreettisia muistoja kerronnallisella menetelmällä. Kerronnallisuuden avulla pystyn ymmärtämään sota-aikana eläneiden lasten sen hetkistä elämää sekä välittämään sen lukijalle. Kerronnallisuuden avulla pystyn myös selvittämään sen, miten haastateltavat ovat kokeneet lapsuutensa sota-aikana maaseudulla nyt jälkeinpäin aikuisten näkökulmasta tarkasteltuna. Kerronnallinen tutkimus nimittäin tutkii erilaisia merkityksiä, jotka liittyvät niihin käsityksiin ja maailmakuvaan, jotka henkilö on kokenut (Etherington 2006, 77).

Kerronnallinen aineisto voi koostua esimerkiksi puheesta, kirjoitetusta tekstistä tai eikielellisestä viestinnästä (Kujala 2008, 17). Kertomuksen analyysiä ei tarvitse tehdä yhden vakiintuneen metodin avulla, vaan tutkija voi soveltaa erilaisia analyttisiä välineitä aineistonsa (Hyvärinen 2005, 90). Kerronnallisuutta ja sen tutkimukseen käytettävien käsitteiden laiveudesta on annettu myös kritiikkiä. Kerronnallisen lähestymistavan on pelätty joh-

tavan liian yksipuoliseen, arkielämän realistiseen ja ”luonnollisten” kertomusmuotojen ensisijaistamiseen. (Aaltonen & Leimumäki 2005, 147.)

Kerronta etenee kahdella erilaisella tavalla. Tapahtumat etenevät kerronnassa joko ajallisesti tai tekstin etenemisellä. Haastattelutilanteessa kertomus ja tapahtumat eivät etene yleensä samalla nopeudella. Kertoja saattaa esimerkiksi hypätä parilla lauseella yli kymmenen vuotta, kertoen sen jälkeen tapahtumia samanlaisella tarkkuudella ja toisinaan saat- taen pysäyttää tapahtumankulun ja kuvailee tapahtumia ja tilanteita hyvinkin tarkasti. (Hyvärinen 2005, 93.) Yksinkertainen tarina sisältää yleensä kolme toisiinsa liittyvää tapahtu- maa, joista jokin määrittää tietyn tilanteen (Alasuutari 1995, 71).

5.2 Muistelu ja unohtaminen

Muisteleminen kuuluu arkipäiväisiin toimintoihin, johon ei yleensä erityisesti ryhdytä (Saarenheimo 1997, 23). Iäkkäiden ihmisten kohdalla ajatellaan usein stereotyyppisesti niin, että heille on ominaista muistella asioita sekä halu puhua omista elämäkokemuksis- taan. Muistelusta puhuttaessa, saatetaan siitä puhua vain muisteluna, jolloin siihen suhtau- tuminen voi olla jopa hyvin kielteistä. Toisaalta iäkkäämmät ihmiset saattavat odottaa haastattelutilanteessa nimeen omaan sitä, että heiltä odotetaan muistelua. Kun haastattelija on tutkittavaa nuorempi, eikä heillä ole yhteistä kokemuspäiriä, voi haastateltavalla olla tarve valottaa puhettaan juuri muistelun avulla, sekä he voivat haastattelutilanteen tulkita sellaiseksi tilaksi, jossa oman elämäntarinan voi kertoa. (Lumme-Sandt 2005, 137-138.) Oman elämän tarkastelu kuuluu olennaisena osana vanhuuteen, jossa merkitykselliset ko- kemukset aktivoituvat uudelleen (Saarenheimo 1997, 37).

Haastattelutilanteessa voidaan käydä läpi vaikeita ja arkoja asioita, mutta nuoremmille vaikeina pidetyt asiat eivät ehkä ole vanhemmille lainkaan vaikeaa tai ahdistavaa kerrotta- vaa. Iäkkäät haastateltavat ovat usein kohdanneet elämässään monia vaikeita asioita, kuten sodan, pula-ajan, läheisten menetyksiä sekä muita rankkoja kokemuksia. Ahdistavista ja vaikeista asioista puhuminen ja kuuleminen voi olla ahdistavampaa nuoremmalle haastatte- lijalle, sillä iäkkäiden ihmisten vaikeat elämäntapahtumat ovat usein valmiiksi käsiteltyjä. Vaikeista tapahtumista on usein myös kulunut jo niin pitkä aika, mikä on antanut iäkkäille mahdollisuuden käsitellä tapahtumia ja muodostaa niistä sitä kautta tarinoita. Vaikeat ja arat asiat on käsitelty ja sitä kautta työstetty osaksi omaa elämäntarinaa. (Lumme-Sandt 2005, 139.)

Tutkielmani aineistokeruuvaiheessa pohdin sitä, onko tutkielmani mahdollisesti muistitietotutkimusta. Tutkielmassani haluan selvittää, mitkä asiat nousevat 1930–40-luvuilla syntyneiden lapsuusmuistoissa esiin. Muistitietotutkimuksella tarkoitetaan haastattelumenetelmällä tuotettuja, menneisyyttä koskevia aineistoja (Fingerroos & Peltonen 2006, 8). Tutustuessani laajemmin muistitietotutkimukseen, ymmärsin sen kohdistuvan enemmän spesifimpään tutkimuskohteeseen, esimerkiksi tiettyyn paikkaan ja sen tarkkaan kuvaukseen. Tutkittaessa muistitietoa keskitytään nykyisin hyvin paljon siihen, miksi jotkut asiat nousevat muistamisen ja kertomisen arvoisiksi (Huuskonen 2005, 54). Näen tutkielmassani joitain vivahteita muistitietotutkimuksesta, sillä haluan työssäni selvittää, mitkä muistot nousevat haastateltavieni lapsuudesta esiin kerronnan ja kirjoitetun aineiston muodoissa. Suomalaisesta muistitietotutkimuksesta puhuttaessa korostetaan nimenomaan suullisen sekä kirjoitetun muistitietoaineiston tärkeyttä (Fingerroos & Haanpää 2006, 27).

Kertojan lapsuusmuistot muokkautuvat hänen elämänkulkunsa aikana. Kertojan omat yksilölliset elämäntapahtumat sekä tämänhetkinen elämäntilanne jäsentävät muistia ja antavat merkityksiä aiemmille elämäntapahtumille. (Makkonen 2005, 85.) Muistelemalla menneitä aikoja, voi niistä muotoutua itsellemme ja muille merkityksellisiä kertomuksia. Lapsuusmuistot rakentavat omien yksilöllisten muistikuvien ohella lapsuutemme olosuhteita ja ympäristöjä, jotka ovat olleet avainasemassa lapsuuden kokemuksissa. Individuaaliset muistot liittyvät sosiaaliseen sekä kulttuuriseen aikaan ja paikkaan. (Korkiakangas 1996, 11.)

Lapsuuden muistot ovat osa muistelijan omaelämäkertaa. Lapsuusmuistojen rakentumisessa muistin merkitys ja asema voi olla monimutkaista tai vaikeammin tavoiteltavaa kuin myöhempien elämäntapahtumien, sillä niiden ajallinen ja kognitiivinen etäisyys on lyhyempi sen hetkiseen muisteluun. (Korkiakangas 1996, 25-26.) Muisti ja aika liittyvät vahvasti toisiinsa: Muistot liittyvät aina menneisyyteen ja muovaavat tulevaisuutta. Ajan ja muistin yhdistelmästä muotoutuvat omaelämäkertamme eli tarinat, joita kerromme elämästämme. (Schacter 2001, 88.) Tutkielmassani muistaminen on avainasemassa, sillä haastateltavieni kerronta perustuu muisteluun. Muistoissaan he palaavat noin 60–70 vuotta ajassa taaksepäin.

Yleisesti ajatellaan, että ajan kuluessa muistot tulevat yhä vaikeammaksi tavoittaa. Ajan kuluminen vaikuttaa siis muistin heikkenemiseen, sillä varastoimme mieleemme jatkuvasti uusia kokemuksia, jotka vaikuttavat heikentävästi kykyyn muistaa aikaisempia tapahtumia.

Erilaiset häiriötekijät aiheuttavat sen, että muistot voivat muuttua epäselviksi. Osa tutkijoista on sitä mieltä, että emme unohda asioita, sillä kaikki kokemukset on tallennettu muistiin hyvinkin tarkasti. Oikeanlainen vihje voi palauttaa ne mieleen. Kokemusten unohtaminen tapahtuu toisinaan hitaasti, toisinaan nopeasti. Muistot eivät kuitenkaan läheskään aina heikkene ajan kuluessa. (Schacter 2001, 90-96.)

Ihminen pystyy muistamaan hyvinkin yksityiskohtaisesti parin päivän takaiset tapahtumat, jolloin menneisyys pystytään kuvamaan hyvin tarkasti. Ajan mittaan tapahtumien yksityiskohdat kuitenkin katoavat ja erilaiset häiriöt hämärtävät muistoja. Alamme entistä enemmän luottamaan muistiimme palataksemme tapahtuneeseen ja yritämme rakentaa yksityiskohdat uudelleen päättelemällä ja arvaamalla. Täsmälliset muistot muokkautuvat ajan kuluessa uudelleen hahmoteltuihin ja yleisempiin kuvauksiin. (Schacter 2002, 26-27.)

5.3 Kerronnallinen haastattelu

Erilaisia haastattelun toteuttamisen tapoja ovat esimerkiksi puhelinhaastattelu, ryhmähaastattelu sekä yksilöhaastattelu. Jokaisessa haastattelun toteuttamisen tavassa on omat etunsa, mutta jokaisessa on varmasti myös niin sanottuja huonoja puolia. Esimerkiksi yksilöhaastattelussa tutkijan on valittava tutkimuksen sellaiset henkilöt, jotka tuovat omia ajatuksiaan esille. Ujosten ihmisten haastattelu voi tuottaa tutkijalle haasteita saada riittävä määrä dataa kokoon. (Creswell 2007, 123-124.)

Kerronnallista haastattelua tehdessä helposti ajatellaan kertomuksen käsittävän koko elämän käsittävää elämäkertaa. Toiset taas voivat ajatella sen koostuvan pienemmistä kertomuksista tai tarinoista, lähinnä lähiaikojen kokemuksista. Kerronnallisessa haastattelussa tutkijan tehtävänä on pyytää haastateltavalta kertomuksia ja tarinoita, antaa riittävästi tilaa kerronnalle ja esittää sellaisia kysymyksiä, joihin pyrkii saamaan vastaukseksi juuri kertontaa. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 191.)

Haastatteluaineistoa voi olla hyvin monenlaista niiden kerronnallisten piirteidensä osalta. Haastateltavalle voidaan esimerkiksi antaa tilaa omin sanoin toteutettavalle kerronnalle tai häntä voidaan ohjata kysymysten avulla. Haastattelijan valitsema menetelmä vaikuttaa haastattelusta saadun materiaalin laatuun. (Aaltonen & Leimumäki 2010, 119.) Tutkielmassani kerronnallinen haastattelu näyttäytyy siten, että halusin haastateltavieni kertovan lapsuudestaan ilman, että esitän heillä etukäteen laadittuja kysymyksiä, joihin välttämättä

haluan saada vastauksia. Tämänkaltaiseen tutkielman toteuttamiseen ja tutkimuskysymyksiini peilaten kerronnallinen haastattelu osoittautui oikeaksi ratkaisuksi. Haastateltavat saivat itse nostaa merkityksellisiä muistoja lapsuudestaan esiin ja kertoa ne omin sanoin ilman, että ohjaan heitä ennalta laadituilla kysymyksillä haluttuun suuntaan.

Kerronnallisella haastattelulla pyritään kokoamaan aineistosta tarinoita tutkijalle. Onkin olemassa useita syitä siihen, miksi halutaan tehdä juuri kerronnallinen haastattelu. Esimerkiksi kerronnalla voidaan sekä ymmärtää että hallita menneisyyttä, ihmisten identiteetin rakentumisessa kerronnalla on merkittävä rooli, sekä kerronta suuntaa henkilöitä tulevaisuuteen. Yksi tietämisen muoto onkin kerrottu kokemus, joka auttaa henkilöä ajallisuuden ymmärtämisessä ja hahmottamaan eettistä paikkaamme maailmassa. Kerronta toimii myös vuorovaikutuksen välineenä, sillä kerronnalla jaetaan kokemuksia toiselle ihmiselle, ylläpidetään ryhmiä ja rakennetaan luottamusta. Kerrotuilla muistoilla välitetään sanatonta tietoa ja jaettuja oletuksia kulttuurista. Kertomus kuvaa sitä, kuka minä olen. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 189.) Koin kerronnallisen haastattelun mukavana yhteisenä muisteluhetkenä, jossa haastateltavat saivat vapaasti kertoa minulle lapsuudestaan, ja haastattelijana olin aidosti kiinnostunut kuuntelemaan niitä.

Kerronnallisuus menetelmänä on viime aikoina pyrkinyt entistä enemmän vuorovaikutuksellisuuteen. Luontevuus ja tilanteen tasalla pysyminen ovat haastattelijan eduksi ja on lisäksi tärkeää, että haastattelija osaa tarpeen mukaan esittää kerrontaa tuottavia kysymyksiä. Tärkeintä on kuitenkin osoittaa haastateltavalle kuuntelevansa ja lähteä hänen kertomukseensa mukaan. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 203-204.) Yhtenä kerronnallisen tutkimuksen haasteena on saada haastateltavan ääni kuuluviin. Usein huomion saa valtavirrasta poikkeamattomat tarinat, ja vaarana onkin, ettei vähemmistöjen ja toisin ajattelijoiden ääntä ja kerrontaa huomioida tai kuulla riittävästi. (Contazzi & Jin 2006, 28.) Koin omaa tutkielmaa tehdessäni tärkeäksi saada jokaisen haastateltavan ääni kuuluviin, joten halusin kerätä aineistoa ainoastaan neljältä henkilöltä. Jokaisen haastateltavan tarinasta muodostui tutkielmani kannalta merkityksellinen kokonaisuus ja jokaisen kerronta on yhtä arvokkaassa asemassa työssäni.

Muisteluun pohjautuvassa haastattelututkimuksessa on huomioitava myös kollektiivinen muisti, mikä tarkoittaa sitä, että henkilöt identifioituvat yleisiin, yhteisesti merkityksellisiin kokemuksiin. Näin ollen henkilöt muistavat jotain sellaista, mitä eivät ole varsinaisesti itse olleet kokemassa. Ihmisten kokemana tapahtumat voidaan kuvata hyvinkin samanlaisesti,

ja niiden esille tuonti voi olla oman elämänpiirin sosiaalisesti määrittynyt kokemistapa. (Kujala 2007, 21.)

Kerronnallisen menetelmän lähtökohdaksi voidaan asettaa kysymys, jonka pohjalta kerätään kertomuksia. Esimerkiksi Susan Chase (1995) halusi kerätä kokemuksellisia kertomuksia, koska niistä on enemmän hyötyä laadullista tutkimusta silmällä pitäen. Hän on painottanut myös raportin ja kertomuksen eroa, sillä raportti on usein kuuliainen vastaus kun taas kertomus välittää henkilön kokemuksen ja perustelee sen tärkeyden kertomalla sen. Onnistuneessa haastattelussa vastuu siirtyy kertojalle ja usein yksinkertaisilla kysymyksillä saa vastaan monipuolista kerrontaa. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 198-199.)

5.4 Haastateltavat

Haluan työssäni tarkastella mahdollisimman laajasti sota-ajan lapsuutta, jonka vuoksi valikoin haastateltavat siten, että kaksi heistä on syntynyt ennen sotia, yksi sodan aikana ja yksi sotien jälkeen. Kaikki haastateltavat löytyivät lähipiiristäni suhteellisen helposti. Aineistosta muodostuikin hyvin rikas, sillä kaikki haastateltavat saivat osallistua aineiston keruuseen vapaaehtoisesti. He kertoivat monipuolisesti ja tutkielman kannalta merkityksellistä oli, että jokainen kertoi mielellään omasta lapsuudestaan.

Seuraavaksi työssäni esittelen jokaisen haastateltavan kerronnasta muodostamani tiivistetyt tarinat. Käytän haastateltavistani henkilöistä peitenimiä: Veikko, Maija, Reijo ja Tuulikki. Nimet kertovat lukijalle henkilön sukupuolen, mikä elävöittää ja antaa persoonallisemman kuvan henkilöstä, kuin esimerkiksi pelkkä numeroiden käyttäminen antaisi.

Tutkimusetiikka painottaa yksityisyyden kunnioittamista sekä anonymiteetin turvaamista. Lisäksi aineistoa kerätessä tulee ottaa huomioon haastateltavien itsemääräämisoikeus. Tutkittava saa itse päättää, mitä tietoja haluaa luovuttaa tutkimuksen käyttöön. (Kuula 2006, 124-125.) Työssäni olen huomionnut haastateltavien anonymiteetin säilymisen siten, että kaikki ihmisten ja tunnistettavien paikkojen nimet ovat muutettu.

Veikko (syntynyt vuonna 1936)

Veikko on haastateltavistani vanhin, hän syntyi vuonna 1936. Perheeseen kuuluivat äidin ja isän lisäksi kymmenen lasta, joista Veikko on vanhin. Yksi perheen lapsista kuoli alle vuoden ikäisenä. Veikko perheineen asui omakotitalos-

sa ja pihalla viljeltiin perunaa lähinnä omiin tarpeisiin. Perhe oli iso ja talossa oli tuolle ajalle tyypillisesti vain pirtti ja kamari. Veikko kertoikin hänen isänsä usein sanoneen, että sata sormea naputti kotona ruokapöytää.

Veikon lapsuus oli vahvasti työntäyteinen, sillä isä oli rintamalla ja äidillä oli iso perhe huolehdittavanaan. Veikko osallistui arkiaskareisiin esimerkiksi keräämällä käpyjä polttopuiksi, jotka vedettiin omatekoisella kärryllä kotiin. Myös marjojen poimiminen kuului joka syksyisiin puuhiin. Marjastuksesta Veikko piti ja se oli mukavaa ajanvietettä.

Veikon kohdalla leikille ei usein jäänyt aikaa. Mieluisia ajanviettotapoja talvisin olivat hiihto ja hiihtokilpailut sekä kesäisin uiminen.

Sota-ajan vaikutukset näkyivät Veikon lapsuudessa pulana vaatteista ja kengistä. Lisäksi Veikon kaksi nuorempaa veljeä olivat sotalapsina Ruotsissa lastenkodissa, mutta palasivat Ruotsista vuoden päästä takaisin Suomeen.

Veikon lapsuus oli työntäyteinen, nimittäin hän meni jo niin sanottuihin oikeisiin töihin hieman yli kymmenenvuotiaana. Koulu hoidettiin siinä sivussa.

Maija (syntynyt vuonna 1937)

Maija syntyi vuonna 1937 perheeseen, jossa oli yhteensä yhdeksän lasta. Maija oli perheen toiseksi nuorin lapsi. Perheen isä kuoli Maijan ollessa vain kaksi vuotta vanha, joten äiti joutui jäämään yksin lastensa kanssa juuri ennen sota-aikaa. Maijalla ei ole jäänyt isästään mitään muistikuvia.

Tyttönä Maija joutui antamaan työpanoksensa moniin eri kotitöihin. Hän esimerkiksi haki perunoita kellarista, laittoi ruokaa, perkasi kaloja, hoiti nuorempaa veljeään ja sukulaistyttöä, lämmitti uuneja sekä haki maitoa kaupasta. Myös Maijan veljet osallistuivat pienestä pitäen työntekoon ja perheen elannon hankkimiseen. Isoveljet olivat jo kymmenvuotiaina niin sanotuissa oikeissa töissä.

Maijan lapsuudessa sodan vaikutukset olivat läsnä. Vaatteista, ruuasta ja elintarvikkeista oli pulaa. Hooverin lahjat eli ”Amerikan paketit” olivat tarpeellisia ja odotettuja apuja köyhyyden keskellä. Muualtakin saadut avustukset olivat

tarpeellisia, mutta usein kengät ja vaatteet eivät olleet oikean kokoisia, jolloin niiden käyttö oli hankalaa.

Maijan piti omalta osaltaan osallistua työn tekemiseen, joten leikki tuli vasta töiden jälkeen. Usein Maija oli työt tehtyään niin väsynyt, ettei yksinkertaisesti jaksanut enää leikkiä. Kesäisin kuitenkin käytiin kavereiden kanssa uimassa, minkä Maija koki mieluisana yhteisenä ajanvietteenä.

Maijan lapsuutta varjosti pelko Ruotsiin sotalapiseksi joutumisesta. Äiti oli kuitenkin lähtöpäivää edeltävänä päivänä ilmoittanut, ettei Maijan ja hänen vanhemman veljensä tarvinnutkaan lähteä. Tämä oli helpotus molemmille.

Maijan lapsuus rakentui niin iloisista kuin surullisistakin muistoista. Pikkuveljen hukkuminen on jäänyt Maijalle mieleen asiana, jolloin hän jäi surun kanssa melko yksin ollessaan seitsemän vuotta vanha. Maijan kohdalla ruumiillinen kuritus kuului hänen lapsuuteensa, siitä ei kuitenkaan suurempia traumoja ole Maijalle ole jäänyt.

Reijo (syntynyt vuonna 1942)

Reijo syntyi vuonna 1942 ja eleli äitinsä ja enonsa kanssa varhaislapsuutensa. Koti sijaitsi yli kahdenkymmenen kilometrin päässä lähimmältä kirkonkylältä.

Reijon täytyi osallistua arkiaskareisiin jo pienestä pitäen. Niihin kuuluivat esimerkiksi polttopuiden sahaus, halkominen ja kotiin kantaminen. Koti sijaitsi joen rannalla, joten käyttöveden hakeminen joesta kuului jokapäiväisiin töihin. Avantoakin jouduttiin pitämään läpi talven auki. Lisäksi vettä tarvittiin myös muutamalle lehmälle ja hevoselle sekä pyykinpesuun.

Reijon ollessa noin 10-vuotias äiti meni uudelleen naimisiin, josta Reijo muisteli kokeneensa katkeruutta. Myös enon kuolema oli Reijolle iso menetys. Reijo suri pitkään itseksensä.

Kesäisin Reijo osallistui heinäntekoon sekä perunan ja nauriin viljelyyn. Myös marjastus kuului joka syksyiseen tekemiseen. Marjanpoiminnalla kerättiin rahaa, että saatiin esimerkiksi ikkunat uusittua. Pääasiassa rahat käytettiin elämi-

seen eli ruoan ostamiseen. Marjanpoimimisesta Reijo piti eniten, sillä siitä sai ansaittua hieman omaakin rahaa.

Reijon lapsuuden leikeille ei juuri jäänyt aikaa eikä mahdollisuutta. Talvisin laskettiin mäkeä ja hiihrettiin lainasuksilla. Kesäisin Reijo ui yhdessä sukulaislasten kanssa, mikä oli mukavaa ajanvietettä.

Tuulikki (syntynyt vuonna 1946)

Tuulikki syntyi sotavuosien jälkeen vuonna 1946. Perheeseen kuuluivat äiti, isä sekä viisi lasta. Kotona harjoitettiin pienimuotoista maanviljelystä omiin tarpeisiin. Tuulikin perhe asui omakotitalossa: Lapset nukkuivat kamarissa ja vanhemmat pirtissä.

Tuulikin isä kävi töissä, joten lapset olivat pääasiassa kotona äidin kanssa. Tuulikin ollessa lapsista vanhin, täytyi hänen auttaa äitiään arjen pyörittämisessä, esimerkiksi lasten hoidossa ja niittytöissä. Tuulikin tehtävänä oli usein viedä isälle lisää eväitä töihin.

Tuulikin lapsuus oli hyvin työntäyteinen. Leikille Tuulikilla jäi aikaa enemmän kuin muilla haastateltavilla. Tuulikki näkee lapsuutensa köyhyydestä huolimatta onnellisena, sillä heillä oli aina ollut ruokaa ja lämmintä. Ruokaa tuli myös omasta takaa, sillä heillä oli kotona lehmiä ja isä metsästi.

6 AINEISTO JA ANALYYSI

Kvalitatiivisen tutkimuksen saralla ovat yleistyneet tiedonkeruutavat, joissa pyritään ymmärtämään toimijoita heidän omien ja itse tuotettujen kertomusten, tarinoiden ja muistelu-
jen avulla. Aineistoa voidaan kerätä esimerkiksi omaelämäkertoilla, päiväkirjoilla, kirjeillä
tai muistelmilla. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 217.) Kerronnallisen haastattelun
tavoitteena on kertomusten kerääminen ja kokemusten kuuleminen. Tutkija pyytää haasta-
teltavaltaan kertomuksia, antaa tilaa kertomiselle sekä esittää tarvittaessa sellaisia täyden-
täviä apukysymyksiä, joiden avulla pyrkii saamaan lisää kerrontaa aiheeseen liittyen. (Ku-
jala 2008, 18.)

Tein haastattelut kesällä 2015 kolmelle henkilölle ja kirjoitetun aineiston sain syksyllä
2015. Keräsin aineiston yhteensä kahdelta naiselta ja kahdelta mieheltä. Haastattelut toteu-
tin joko haastateltavan henkilön kotona tai minun kotonani. Nauhoitin haastatteluaineistot
ja niitä kertyi yhteensä 110 minuuttia. Tämän jälkeen litteroin aineistot, jota kertyi yhteen-
sä 39 sivua. Kaikki haastateltavat ovat lähisukulaisiani, joten se asetti omat haasteensa,
mutta toki myös hyvät puolensa aineistonkeräämiselle. Sukulaisuussuhde haastateltaviin
mielestäni edesauttoi haastateltavien kerrontaa ja tarinoiden syntymistä. Puhuminen ja vuo-
rovaikutus tuntuivat luontevilta tutulle henkilölle. Huomasin haastatteluja tehdessäni, että
naishenkilöt muistelivat lapsuuttaan yleisesti monipuolisemmin kuin mieshenkilöt. Mies-
henkilöiden muistelu erosi naishenkilöistä siten, että he muistelivat enemmän konkreettisia
asioita, mitä ovat lapsuudessaan tehneet.

Painotin haastattelujen alussa jokaiselle haastateltavalle, että vaikka he kertovat tutulle ja
läheiselle henkilölle, he kertoisivat muisteluaan lapsuudestaan kuin vieraalle ihmiselle.
Tällä halusin turvata sen, ettei mitään oleellista jätetä kertomatta sen vuoksi, että minun
oletetaan sen tietävän. Haastattelujen alussa pyysin lupaa saada nauhoittaa aineisto myö-
hempää litterointia varten, johon sain jokaiselta luvan. Sen jälkeen esitin haastateltavalle
seuraavan kysymyksen: Kerro minulle lapsuudestasi maaseudulla.

Halusin haastattelujen avulla saada selville sen, mitkä asiat nousevat esiin haastateltavien
lapsuudesta tarinoiden muodossa. En siis voinut etukäteen määritellä, mitkä asiat tulevat
kerronnassa nousemaan esiin. Laadin haastatteluja varten haastattelun teemarungon (LII-
TE), johon olisin voinut tarvittaessa turvautua. Teemahaastattelu on lomake- ja avoimen
haastattelun välimuoto, jossa haastattelun aihepiirit ovat tiedossa, mutta kysymyksiä ei ole

laadittu tarkasti eikä niille ole laadittu järjestystä (Hirsjärvi et al. 2010, 208). Haastatteluja toteuttaessani ei minun kuitenkaan tarvinnut turvautua siihen juuri ollenkaan, sillä muisteleminen ja kerronta lähtivät liikkeelle hyvin luontevasti. Henkilölle, jolta sain kirjoitetun materiaalin, lähetin etukäteen saman rungon ohjenuoraksi, jotta kirjoittamisen aloittaminen olisi mahdollisesti helpompaa.

Dialogisessa tutkimuskäytännössä tutkija voi olla aloitteen tekijä, koska ilman kommunikaatiosuhdetta dialogia ei synny. Tällaisessa tapauksessa aloitteen tekemisellä tarkoitetaan sitä, ettei tutkija saa piilottaa omia ennakko-oletuksiaan tutkittavasta ilmiöstä. Ei siis riitä, että tutkija tuo esille omat ennakko-oletuksensa tutkimusraportissa, vaan ne on tuotava keskusteluun mukaan avoimesti. Tutkimustilanne loppuu, kun tutkittava on saanut kertoa kokemuksensa ja keskustelu loppuu luonnollisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2012, 79-80.) Haastatteluja toteuttaessani halusin tilanteen pysyvän mahdollisimman luontevana siten, että keskustelua käytiin avoimesti molemmin puolin. Mielestäni tämä auttoi haastateltavaa tuottamaan entistä rikkaampaa kerrontaa. Lisäksi esitin tarvittaessa tarkentavia lisäkysymyksiä. Halusin antaa haastateltavalle riittävästi tilaa ja aikaa kerrontaan ja muisteluun. Olen haastatteluja litteroidessani ottanut myös omia tarkentavia kysymyksiä haastatteluista mukaan, joita on luettavana tarinoita lapsuudesta–kappaleen alla. Omat sitaattini löytyvät Essi-nimellä. Mielestäni ne ovat tärkeä osa dialogisen haastattelun etenemisessä, joten sen vuoksi halusin nostaa myös ne esiin.

Kerronnallista analyysiä ei tarvitse tehdä yhden vakiintuneen metodin avulla, vaan tutkija voi soveltaa erilaisia analyttisiä välineitä aineistoonsa (Hyvärinen 2005, 90). Hyödynsin tutkielmani aineiston analyysissä soveltuvin osin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Miles ja Huberman (1994) kuvaavat aineistolähtöistä sisällönanalyysiä kolmivaiheiseksi prosessiksi, johon kuuluvat: 1. aineiston pelkistäminen, 2. aineiston ryhmittely ja 3. teoreettisten käsitteiden luominen (Tuomi & Sarajärvi 2012, 108). Omassa tutkielmassani aineistolähtöinen sisällönanalyysi näyttäytyy lähinnä aineiston pelkistämisenä (Taulukko 1).

Aineiston analyysissä käytin myös narratiivien analyysiä sekä narratiivista analyysiä. Narratiivien analyysi keskittyy kertomusten luokitteluun esimerkiksi tapaustyyppien, metaforien ja kategorioiden avulla. Narratiivinen analyysi taas tuottaa uutta kertomusta aineiston kertomusten pohjalta. (Heikkinen 2010, 149.) Narratiivisen analyysin hyödyntäminen näkyy tutkielmassani tulosten tarkastelua –luvun alta, jossa esitän aineiston pohjalta laatimani tiivistetyn tarinan kuvitteellisen henkilön Elsan lapsuudesta.

Vehkalahti (2014) on tutkinut sitä, mistä kirjoittajat kirjoittavat nuoruudestaan kertoessaan. Hän on useamman lukukerran jälkeen luokitellut sekä yksityiskohtaisemmin että myöhemmin laajemmin aineistonsa asiakokonaisuudet. Näin ollen hän on saanut rakennettua neljä kertomustyyppiä. (Vehkalahti 2014, 58-59.) Olen hyödyntänyt tässä omassa tutkielmassani tätä samaa tapaa analysoida aineistoani muodostaen kuusi kertomustyyppiä aineistosta nouseviin teemoihin pohjautuen.

Aineiston analyysi alkoi jo haastattelutilanteessa, kun kuuntelin haastateltavien muistoja ja kerrontaa. Tämän jälkeen aloitin litteroinnin, jonka jälkeen luin aineistot useaan otteeseen läpi. Tämän jälkeen aloin pelkistää ja luokitella aineistoa. Haastateltavieni tarinat lapsuudesta maaseudulla jaottelin lopulta kuuteen pääteemaan. Luokitteluvaiheessa jouduin vetämään selvän rajan siihen, mihin teemoihin haluan työssäni paneutua. Lopulta rajan vetäminen oli selkeää, ja tämän jälkeen vielä tarkistin ja täsmensin tutkimuskysymystäni.

Taulukosta 1 käy ilmi se, miten olen tutkielmassani pelkistänyt aineistoa. Esimerkit ovat kaikki saman henkilön haastattelun otteita, jotka olen pelkistänyt siten, että olen saanut karsittua aineistosta pois kaiken epäolennaisen. Pelkistäminen tarkoittaa myös aineiston tiivistämistä osiksi. (Tuomi & Sarajarvi 2012, 109.)

Taulukko 1. Esimerkki aineiston pelkistämisestä (Tuomi & Sarajärvi 2012, 110).

Alkuperäisilmaukset	Pelkistetty ilmaus
”Mutta kyllä se täytyy sanoa, että ei sitä ruokaakaan ollu joka päivä.”	Esimerkit köyhyydestä ja sota-ajasta
”Marjanpoimiminen oli sitte kovvaa ja ko ei ollu pyörää, että sitä piti kävellä ja eikä ollu evästä matkasa.”	Esimerkit työstä ja työkasvatuksesta
”Eipä siinä palio leikkimään joutanu, ko sitä koulusa käytiin niin sitte oli puunkantua ja likaämpärin tyhjennystä ja semmos-ta kaikkia.”	Esimerkit leikistä ja vapaa-ajasta
”Kaikista inhottavin kesä sillon, ku se Heikki hukku. Mutta ei tuommosia kannate muistella. Nyt nään joskus painajaisunia jotakin. Mutta ei siihen aikaan ollu, että ois ollu mittään terapiaa lapsille, ja ei kai sitä ollu vanhemmillekaan, että kyllä kai se oli äitilleki kova pala.”	Esimerkit pelosta ja surusta
”Mutta oli niitä hauskojaki aikoja niinkö juhannusaikaki, niin kyllä meki mentiin joen rantaan aina juhannusta valavoon koko naapuruston lapset. Niin ja äitit kävi huutelemasa että tulukaapa jo pois. Oltiin me koko yö ja valavottiin sielä ja tuota ko ei ollu lemukkaakaan, niin meki vissiin Erkin kans saatiin yks pullo lemukkaa ja me sitte laimennettiin veellä, että saatiin enemmän.”	Esimerkit onnellisista muistoista
”Sitä ko oli pikkuset huoneet ja palio väkiä.”	Esimerkit yhteisöllisyydestä

6.1 Kerronnasta nousevat teemat

Haastatteluja analysoidessani nousi niistä esiin selvästi seuraavat teemat:

1. Köyhyys ja sota-aika
2. Työ ja työkasvatus
3. Vapaa-aika ja leikki
4. Pelko ja suru
5. Onnelliset muistot
6. Yhteisöllisyys

Edellä luetellut teemat esiintyivät jokaisen haastateltavan kerronnassa. Kolme ensimmäistä ovat arjen tekemiseen liittyviä teemoja. Kolme viimeisintä teemaa puolestaan liittyvät tunnepuoleen. Numeroin teemat järjestykseen sen mukaan, miten ne haastateltavieni kerronnassa esiintyivät. Esimerkiksi yleisesti katsottuna köyhyys ja sota-aika sekä työ ja työkasvatus nousivat tarinoista eniten esiin. Jokainen haastateltava kertoi yhteisöllisyydestä, mutta sen osuus aineistostani oli pienin suhteessa muihin esille nousseisiin teemoihin

7 TARINOITA LAPSUUDESTA

Tiettyjen elämäntapahtumien ympärille keskittyviä muisteluita kutsutaan tarinoiksi. Oma-elämäkerralliset aineistot ovat tarinoita laajempia, ne etenevät loogisesti henkilön lapsuudesta nykyhetkeen. (Hänninen 2010, 163.) Tarinan yksi tärkeä ominaisuus on, että käsittää ajassa eteneviä tapahtumakulkuja (Hänninen 2010, 162). Käytän työni aineiston esittelyssä tarina sanaa, sillä näen teemojen perusteella luokitellut aineistoni lainaukset kertomuksia suppeammiksi. Seuraavaksi avaan ja analysoin työssäni aineistoa tarinoiden muodossa oman reflektion ja kirjallisuuden vuoropuhelussa.

7.1 Tarinoita köyhydestä ja sota-ajasta

Jokaisen haastateltavan kerronnasta kumpuaa vahvasti esiin lapsuudessa koettu köyhyys. Huomion arvoista on, että sotatapahtumia haastateltavat eivät muistele ollenkaan, vaan ennemminkin sodasta seuranneita vaikutuksia. Veikko, Maija, Reijo ja Tuulikki muistelevat sitä, miten puutetta oli monesta esimerkiksi vaatteista ja ruuasta. Köyhyys kuitenkin opetti kekseliäisyyteen, jolloin monet arjen tärkeät esineet valmistettiin itse, kuten esimerkiksi Veikko hiihtosauvansa.

”Mullakaan ei ollu ko semmoset omatekoset sauvat, kun me tuolta ratan varresta hajettiin. Se oli junasta syttyny yhtenä kesänä, ko oli jääny semmonen hiihluuku joku auki. Niin me sieltä haettiin niitä kuusia, semmosia pikkusia kuusia. Niin semmosista tehtiin niitä sauvoja. Ja nehän meni aina poikki ne sukset, ko se isä teki niitä, mutta sitte pantiin peltipaikka.” (Veikko)

Köyhyyden katsottiin kuuluvan olennaisena osana tuon ajan elämään, eikä sitä pidetty kovin isona ongelmana, sillä ihmiset olivat sopeutuneet sen hetkiseen elämäntyyliin eivätkä osanneet kaivatakaan elämäänsä enempää. Köyhyys sekä epävarmuus tulevasta opettivat sota-ajan lapsia arvostamaan elämän perusasioita kuten esimerkiksi kylläistä vatsaa sekä kuivia ja lämpimiä jalkoja (Näre & Kirves 2010, 23). Sota-aikana perheet olivat usein isoja, jolloin isoa lapsimäärää pidettiin monessa perheessä rikkautena (Näre & Kirves 2010, 23). Tuulikki esimerkiksi kertoo, kuinka lapset osallistuivat pienestä pitäen elannon hankkimiseen esimerkiksi poimimalla marjoja myytäväksi.

”No sittehän tietenkin oli, ettäkö sitä rahhaa ei ollu sillä lailla isosa perheessä, ettäkö isä vain tienasi, niin sittehän sitä syksyllä poimittiin palio marjoja ja sitetekö meki oltiin jo siinä iässä, että sinne mettään ajettiin jo ite pyörällä, niin sitä poimittiin kovasti marjoja ja myytiin niitä, ja aina ostettiin joka vuosi yks uus pyörä.” (Tuulikki)

Molemmat naiset kertovat, kuinka ruuasta oli pulaa. Maija kertoo suoraan siitä, että nälkääkin nähtiin. Tuulikki puolestaan nostaa esiin sen, että ruokaa tuskin olisi ollut saatavilla, ellei isä olisi metsästännyt tai ellei kotona olisi harjoitettu pienimuotoista maataloutta. Maija muistelee myös sitä, kuinka ruoka oli usein hyvin yksipuolista. Sota-ajan lapset kärsivätkin usein todellisesta aliravitsemuksesta (Näre & Kirves 2010, 24). Monet elintarvikkeet ostettiin sota-aikana kupongeilla, kuten Maija ja Tuulikki muistelevat.

”Eihän siinä ollu meillä tonttiakkaan, niin se oli se koko tontti pottumaana. Mutta kyllähän sitä jotakin sai, ruispuuria tai ohorapuurua, mutta kyllä se oli meleko tiukkaa. Ja siihen aikaan vielä, kun kortilla ostettiin tavaraa, niin katojoilla oli lapsiperheillä korttiannoksia, niin ne joutu vaihtamaan niitä kuponkeja rikkaitten kans, että saivat ostaa sitte ruokaa. Meilläki äitillä ei ollu mittään eläkettä muutako mistä se koitti vaan saaha vähän rahhaa, niin se möi aina niitä sokerikuponkeita ja kahavikuponkeita.” (Maija)

”Ja sitten niin se ruokakortti homma. Olikohan, mää en oikeen ennää muista, oliko se semmosta, että jokaisella oli oma kortti vai oliko se? Joku korttihomma se oli, kun kaupasa kävi. Ja olihan se tietenkin niin, että sitä rahhaa ei ollu niin palio käytettävissä, mutta niinkö se ruoka tuli omasta takkaa, ku oli elukoita ja isä mettästi. Niin sieltä mettästä tuli jänikset ja linnut ja hirvet, että se jatko sitä ruokaa. Ja sitte äiti oli vielä kova leipomaan, että leivottiin pullat ja sämpylät ja leivät.” (Tuulikki)

Maija muistelee, kuinka sodan vaikutukset näkyivät myös pulana vaatteista. Avustuksia saatiin jonkun verran, mutta monesti vaatteet ja kengät olivat joko liian isoja tai pieniä, joten niitä ei voitu käyttää. Tuulikki kertoo siitä, miten hän muistaa sen ajan, kun herkkuja ei ollut saatavilla. Kotona leivotut pullat olivatkin sen ajan suurta herkkua. Näre & Kirves (2010, 24) toteavat, kuinka moni sota-ajan lapsi muistaa makeisten puutteen ja vanhemmat kehittivät lapsille korvikkeita, kun oikeita herkkuja ei ollut saatavilla. Makkonen (2005, 84) on tutkimuksessaan myös havainnut, kuinka 1930-luvulla syntyneet muistelivat talvi-

ja jatkosotien aikaista sekä jälkeistä aikaa ajanjaksona, jolloin puutetta esimerkiksi elintarvikkeista ja kankaista.

”Eihän sitä saanu vaatetta. Amerikasta tuli sitte niinkö meilleki niitä Amerikan paketteja, Hooverin lahajoja. No sitte ne niin anto joilleki semmosia puupohojakenkiä, ja oliko se ihan narua vai mitä se oli se päälinen? Tai jotaki huopaa.” (Maija)

”Jaa.” (Essi)

”Ja niillähän ei tahtonu pysyä millään pystysä niillä puupohojakengillä.” (Maija)

”Hedelmiä ei ollu niin palio siihen aikaan saatavana, mutta sitten niin karkkia ei ollu juuri ollenkaan. Sitte se oli se hedelmät semmosta niinkö herkkua.” (Tuulikki)

Lastensiirrot tai niiden uhka välittyvät Maijan ja Veikon kerronnasta, vaikkei se kosketanutkaan henkilökohtaisesti heitä. Maija kertoo, kuinka ajatus Ruotsiin sotalapiseksi lähtemisestä tuntui hänestä ikävältä. Molemmat Maija ja Veikko syntyivät ennen sotia ja elivät lapsuuttaan toisen maailmasodan aikana, mutta huomioitavaa on, ettei kumpikaan nosta esiin itse sotaan ja sodan tapahtumiin liittyvää pelkoa. Näre ja Kirves (2010) toteavat, että sodan keskellä kaupunkilaislasten elämä oli vaarallisempaa kuin maalla eläneiden lasten, sillä kaupungit olivat useimmin pommitusten kohteina. Maaseudulla eläneiden lasten kohdalla sota-aika näyttäytyi enemmän lisääntyneenä työtaakkana. (Näre & Kirves 2010, 26-27.)

”Ja kyllä seki oli, ko niitä pantiin sota-aikana niitä lapsia sinne Ruottiin ja minä muistan, ko minäkin oisin joutunu lähtemään ja minä monta viikkua itkin sitä, ettäkö minä jouvun lähtemään. Aamulla äiti sano sitte, että ei tartte lähtiä. Että saatta jäähä kotia.” (Maija)

”Meillä oli Erkki ja Matti sielä, vaan ne ei ollu muistaakseni ko ykstoista kuukauttakohan ne oli, että ne oli vaijaan vuojen. Nuoki oli vissiin semmosesa lastenkojisa josaki nuo pojat.” (Veikko)

7.2 Tarinoita työstä ja työkasvatuksesta

Jokaisen haastateltavan kertomuksesta nousee vahvasti esiin työ ja työhön kasvattaminen. Työt vaihtelivat vuodenaikojen mukaan ja jokainen haastateltava kertoo esimerkiksi marjastaneensa pienestä pitäen. Työnteko kuului tuon ajan lapsuuteen. Lapset ikään kuin kasvoivat työntekoon ja heitä valmennettiin aikuisuuteen. Työnteko opetti lapsia ahkeruuteen ja toisten auttamiseen. Korkiakangas (1996, 148) toteaa tutkimuksessaan, että marjastaminen oli tyypillinen lapsuuden työ 1940–1950-luvulla syntyneiden naisten ja miesten keskuudessa.

Lapsuuden työntekoon liittyviin muistoihin voi kytkeytyä myös vastenmielisyyttä, joka auttaa puolestaan muiston säilymisessä ja mieleen palauttamisessa. Epämieluiden töiden tekeminen on synnyttänyt vahvoja tunnepitoisia kokemuksia, jotka ovat tärkeitä osa-alueita oman lapsuuden jäsentämisessä muistelijalle. (Korkiakangas 1996, 91.) Maija ja Reijo kokevat, että lapsuuden työnteko ei ollut heille kovin mieleistä puuhaa. Tuulikki puolestaan kertoo, että hän on aina pitänyt työnteosta. Veikon suhtautuminen lapsuutensa työntekoon on hyvin neutraali. Työtä ja arkiaskareita ei välttämättä ole koettu velvollisuutena, vaan lapsuudessa ne saatettiin kokea myös mukavana ajanvietteenä ja tekemisenä.

”Perunat piti hakia kellarista, ku äiti oli huonojalakanen, niin se ei päässy kellarisiin, ko koulusta tuli. Ne piti hakia, ja kaikis tympein homma oli, ko meillä oli Singeri-ompelukone, ja se piti pikkuluutulla pyhkiä joka viikko. Kesälläkö äiti oli töisä, niin piti kaikki sitte koittaa tehdä. Viis kilua kaloja piti ostaa, kun kalankauppiat kuluki sillon talosta talloon. Äiti sano sitte lähtiisä, että osta viis kilua silahkoita ja perkkää valamiiksi ja laita tuli uuniin. No sitte piti mennä vielä hakkeen viien litran päälärillä maitua kaupasta, että sai kunnan maitua. Että sais kermaa siitä ja sitte se piti laskia kaivoon, ku ei ollu jääkkaappia niin se maitopääläri vielä.” (Maija)

”Jotenkin se tietenkkin vieläkin joskus mieltä painaa se asia, että olen joutunut lapsesta lähtien tekemään raskasta työtä.” (Reijo)

”Mää oon aina tykänny lastenhoijosta. Sitte mää oon tykänny siivouksestaki ja ruuanlaitostaki. Naapurisa oli naapurinemäntä, jolla oli viis poikaa ja meillä oli viis tyttöä, niin se sano aina, että hällä käy niin katteeksi, ko hänellä ei koskaan kukkaan tiskaa eikä siivua.” (Tuulikki)

”Sitä piti penskana tehdä kaikkia. Meki tehtiin semmonen, pölokystä sahattiin semmoset rattaat ja semmonen kärry ja siinä oli sitte säkki, niin piti käpyjä kerätä sillon penskana niin polttopuiksi. Säkellinen aina ja vejettiin sitte semmolla kärryllä kotia. Piti kaikkia tuommosta tehdä, ei sitä joutanu palio olleen jouten.” (Veikko)

Jo pienet lapset osallistuivat työntekoon kykyjensä mukaan. Reijo ja Maija kuvaavat, kuinka työt olivat raskaita. Makkonen (2005) kirjoittaa tutkimukseensa viitaten, että työntekoon liittyvistä lapsuusmuistojen kerronnasta nousee hyvin usein esiin se, kuinka vaativaa ja raskasta työt monesti olivat. Toisaalta tutkimukseen osallistuvat haastateltavat ovat kiitollisia siitä, että työntekoon on opittu pienestä pitäen. (Makkonen 2005, 90.)

”Marjanpoimiminen oli sitte kovvaa ja ko ei ollu pyörää, että sitä piti kävellä ja eikä ollu evästä matkasa.” (Maija)

Tuulikki kertoo, kuinka hän vanhimpana lapsena katsoi usein nuorempien sisarustensa perään, kun äidillä oli muita töitä. Korkiakangas (1996) toteaa tutkimuksessaan, että ensimmäisiin työtehtäviin lapsuudessa lukeutui yleensä pienempien sisarusten hoitaminen. Tuon ajan perheissä oli usein paljon lapsia, joten kun seuraava lapsi kasvoi vaativamman työn taitajaksi, peri lastenhoitotehtävät ikäjärjestyksessä seuraava lapsi. (Korkiakangas 1996, 96.)

”Lapsuus oli siis maalla tämmöstä, että kesät oltiin pihalla ja marjastettiin heti kun mettään jalat vain veivät. Ja sitten, ko meillä oli niitä lehemitä, niin me oomma äitin kans tehny aina kesällä niitynkin, kun mää olin taas vanhimpana, niin niitykki kahestaan tai sitte äiti oli yksin niityllä ja mää hoijin näitä pienempiä sisaruksia.” (Tuulikki)

Lasten työt ovat olleet hyvin paljon aikuisten töiden kaltaisia. Jokaisen haastateltavan tarinoiden pohjalta voikin todeta sen, että lapset olivat korvaamaton apu vanhemmille tuon ajan yhteiskunnassa. Korkiakangas (1996) toteaa, että niin poikien kuin tyttöjenkin työtehtäviin kuuluivat polttopuiden pilkkominen sekä niiden sisään kantaminen. Lasten tehtävänä oli usein myös käyttövesistä huolehtiminen. Nämä työt miellettiin väistämättömiksi velvollisuuksiksi. (Korkiakangas 1996, 97.)

”Arkiaskareet olivat siihen aikaan jo pienestä pitäen polttopuun tekemistä, siis puiden sahausta, halkomista ja kotiin kantamista, käyttöveden kuljettamista

joesta. Talvella jouduttiin pitämään avantoa auki jokapäiväistä veden hankkimista varten. Kaksi tai kolme lehmää ja yksi hevonen tarvitsi ruokintaa varten kuitenkin runsaasti vettä, ja pyykkiäkin äiti pesi jokivedellä. Kesällä oli tämä heinän teko myöskin sellaista touhua, johon lapsetkin osallistui vointinsa mukaan ja myöskin viljeltiin perunaa ja naurista, ja näihin töihin myöskin osallistuin.” (Reijo)

Sosiaalis-kognitiivisen teorian mukaan ympäröivä kulttuuri määrittää sukupuoleen sidottuja odotuksia ja säätelee monia inhimillisen toiminnan osa-alueita, kuten esimerkiksi henkilön kiinnostuksenkohteita, ammattiin suuntautumista sekä käsitystä itsestä suhteessa toisiin (Bandura 1997, 38). Maija kertoo, että tyttöjen ja poikien väliset kotityöt erosivat toisistaan. Myös Tuulikki muistelee, kuinka tyttöjen työt liittyivät hyvin paljon kotitöihin kuten siivoukseen, ruuanlaittoon ja lastenhoitoon. Maija kertoo siitä, miten hänen vanhemmat veljensä saivat soittaa vapaa-ajallaan haitaria, mutta Maija ei saanut, vaikka olisi halunnut. Poikien työt painottuivat niin sanottuihin oikeisiin töihin ja ne olivat usein fyysisesti raskaampia. Maija muistelee, kuinka hänen vanhemmat veljensä menivät töihin jo kymmenvuotiaana. Työllä ansaitut rahat vietiin kotiin äidille. Banduran (1997, 39) mukaan lapset alkavat liittää tietyt työt tiettyyn sukupuoleen, jos näkevät esimerkiksi naisten tekevän kotitöitä päivittäin, jolloin kotityöt mielletään automaattisesti naisten töiksi.

”Vaikuttiko se sitten, kun sää olit tyttö niin, pitikö sun tehdä jotenkin enemmän kotitöitä?” (Essi)

”Piti, haitaria ei saanu soittaa, ko minä olin tyttö ja opetella soittamaan, ko pojat vaan sai soittaa. Mutta oli ne töisiä, että kaikki pojat joutu menneen töihin lapsena, että Jouni ei ollu lapsena ko kymmenvuotias kun se oli jo töisiä.” (Maija)

”Niin.” (Essi)

”Raukka väsy niin, että unissaan kuluki sitte, ko se oli niin väsyny. Nehän meni kaikki siihen aikaan kymmenvuotiaana jo töihin.” (Maija)

Pojat joutuivat sota-aikana osallistumaan miesten töihin jo pienestä pitäen. Kujalan (2007) teoksen mukaan monet tutkimuksessa mukana olleet miehet ovat muistelleet, että he ovat

joutuneet hevosajureiksi pelloille jo viisivuotiaana. He eivät muistele työntekoa pahalla, vaan useat ovat kiittollisia siitä, että vaikeat ajat opettivat selviytymään, kärsivällisyyteen, säästävyyteen ja kekseliäisyyteen, sillä kaikesta oli puutetta. (Kujala 2007, 29.) Veikko mainitsee, kuinka hänkin on ollut töissä vähän yli kymmenvuotiaana. Koulukin hoidettiin siinä sivussa.

”Ja olinhan minäki töisä. Niin sitte piti lähtiä, ko se oli kuuesta kolomeen se työ, niin piti lähtiä vähän ennen kahta, että mää kerkesin, kun mun piti mennä jatkokursseille iltapäivällä. Niin piti lähtiä sieltä ajamaan pyörällä äkkiä, että kerkes. Ja sitä oli silloin vähän toisella kymmenellä, kuueksi piti aina mennä.”
(Veikko)

7.3 Tarinoita vapaa-ajasta ja leikistä

Jokainen kertoo uimisen olleen lapsuudessa mukavaa ajankulua. Sillekään ei jäänyt aina lapsen mielestä riittävästi aikaa. Maija ja Tuulikki kertovat, että jos uimaan ei päässyt, oli se pettymys. Maija muistelee usein karanneensa uimaan. Vapaa-ajalle ei sota-aikana jäänyt paljoa aikaa, sillä arki oli hyvin työntäyteistä. Tarinoista voi päätellä, ettei leikkiä ehkä arvostettu tuona aikana yhtä paljon kuin sitä nykypäivänä arvostetaan. Leikkiä sai usein vasta sitten, kun työt oli saatu tehtyä. Aineistostani käy hyvin ilmi se, että leikkiä pidettiin lähinnä lapsen huvina. Tuulikki muistelee myös, miten häntä harmitti, jos muut lapset pääsivät uimaan, mutta itsellä oli esimerkiksi pienempien sisarusten hoitoa.

”No eipä siinä palio leikkimään joutanu, ko sitä koulusa käytiin niin sitte oli puunkantua ja likaämpärin tyhjennystä ja semmosta kaikkia, että ei siinä palio kerenny. Mutta kyllä sitä kesällä karattiin uimaan. Se oli aina, että niin jos pikkusenki oli välipäätä.” (Maija)

”Joskus vähän harmitti se, että kun toiset lapset lähti uimaan, ja jos mulla oli se, että äiti oli siellä niityllä tai että mun piti niitä sisaruksia kattua, niin minä en päässy uimaan, niin silloin vähän harmitti.” (Tuulikki)

Erilaiset ympäristöt kehittivät paikkaan soveltuvia leikkejä, ja monista paikoista saattoi kehittyä lasten mielipaikkoja, joissa mielikuvitus pääsi valloilleen. Lapset kiinnittyivätkin helposti sellaisiin paikkoihin, jotka olivat leikkeihin sopivia. Leikkipaikkoihin liittyvät muistot ovat yksilöllisiä, vaikka ihmisten muistoja leimaa tietty samankaltaisuus. (Kor-

kiakangas 1996, 284-285.) Lasten leikkipaikat painoutuivat maaseudulla pääasiallisesti luontoon ja lähiympäristöön. Veikko kuvaileekin lapsuutensa uimapaikkaa hyväksi ja Reijo kertoo, kuinka sauna ja ranta olivat hänelle jääneet mieleen mukavina paikkoina, joissa myös leikittiin.

”Oli semmonen hyvä paikka, niin me siellä aina käytiin uimasa ja räpimäsä.”
(Veikko)

”Rannalla oli vaatimaton savusauna, joka lämpesi muistini mukaan kaksi tai kolme kertaa viikossa, ja saunan lämpimästä oli kiva pulahtaa myöskin uimaan ja vesileikkeihin.” (Reijo)

Tuulikki kuvaa, kuinka hän lapsena rakensi käpylehmiä leikkeihin. Makkonen (2005) on tutkimuksessaan havainnut sen, että haastateltavat ovat muistelupuheissaan tuottaneet tulkintaa mielikuvitusrikkaasta sukupolvesta. Lapset keksivät ja etsivät itse omat leikkinsä, leikkipaikkansa ja lelunsa. (Makkonen 2005, 92.)

”Sitte leikittiin palio pihalla ja leikithän oli tämmösiä käpylehmiä tehtiin ja rakennettiin aina jotakin maijjaa.” (Tuulikki)

Haastateltavieni kerronnasta voikin todeta, että lasten leikit sota-aikana painoutuivat hyvin paljon itse keksittyihin ulkoleikkeihin. Leluja harvoin oli saatavana ja siksi ne tehtiinkin usein itse mielikuvitusta käyttäen. Tarinoista nousee esiin myös se, että lapset hakivat keksimillään leikeillä jännitystä elämäänsä esimerkiksi käymällä naurisvarkaissa.

”Me mentiin sinne naurisvarkaisiin ja tuota aina ennen kävi kaikki nuo penskat naurisvarkaisa.” (Veikko)

”No mekihän mentiin naurisvarkaisiin ja mulla oli hyvä läninki päällä, uus Ameriikasta tullu läninki. No me koko kylän porukka mentiin sinne ja sitte se sattu tosiaan ratkiaa se hame, ko me piikkilanka-aian yli mentiin, kun se mies tuli meitä ajamaan pois ja lähettiin juoksemaan nauriit hammeenhelemasa. Niin se ratkes se läninki ja sitte mää menin ja sannoin, että oisko täti kiltti, ja vähän ompelis, ettei äiti huomaa, että se on ratkennu. Kato se oli vähän semmonen miesmäinen nainen ja se sano, että voin minä, ja se mustalla langalla ompeli valakian läningin.” (Maija)

”Huomasko teijän äiti sitte?” (Essi)

”No heti. Ja taas tuli selekäsauna, vaikka minä nauriita toin kotia.” (Maija)

Kaikki haastateltavat muistelevat, kuinka talvisin vapaa aika-aika kului pihalla esimerkiksi hiihtäen tai mäkeä laskien. Välineistä oli usein pulaa ja niitä jouduttiinkin lainaamaan, jolloin ne eivät yleensä olleet sopivia. Veikko esimerkiksi muistelee, kuinka puusukset rikoontuivat helposti, jolloin niitä jouduttiin korjailemaan esimerkiksi peltipaikoilla. Reijo ja Veikko muistelevat molemmat, kuinka he lapsena saivat lainaan aikuisen ihmisen sukset.

”Oisinko mä ollu kolomannella tai neliännellä luokalla sillon, että en minä ihan alakoulusa ollu enään, niin oli niillä hyvä hiihtää niillä opettajan suksilla.” (Veikko)

Reijo kertoo, kuinka hän koki, ettei talvisin leikkejä niinkään ollut mäenlaskua ja hiihtoa lukuun ottamatta. Tuulikki puolestaan muisteli, että talvisin leikittiin enemmän sisällä.

”Talvella ei kyllä ollut sellaisia asioita, joita voisi leikeiksi sanoa, Jonkin verran muistan, kun laskettiin mäkeä jollakin vanhalla kelkalla kilometrin päässä olevien poikien kanssa, hiihtosuksiakaan en omistanut tuohon aikaan. Jos sukusia käytin jalassa, ne olivat toisella puolen jokea asuvan aikuisen ihmisen sukset, ja sitten myöhemmin supistetun kansakoulun hiihtokilpailuissa sukset olivat lainattu eräältä kolme tai neljä vuotta vanhemmalta pojalta.” (Reijo)

”Ja tuota niin, ja sittenhän talvella oltiin enempi sisällä ja mitä nyt hiihettiin ja lumileikkejä leikittiin ja naapurisa oli sitten palio kans lapsia, että navetta oli välissä, niin aina oli uus perhe sitten sielä navetan toisella puolella.” (Tuulikki)

Aineistostani nousee esiin se, että tuon ajan lapset kokivat leikkeinä hyvin pieniä arjen asioita, jotka eivät vain liittyneet työntekoon tai arkiaskareisiin. Esimerkiksi Reijo muistelee, kuinka hän koki leikiksi sen, kun pääsi äidin mukana kuuntelemaan lasten radiota naapuriin.

”Itse jotenkin koin myöskin leikeiksi, jos pääsi äitin mukana kylään kuuntelemaan lasten radiota naapuriin. Sekin naapuri sijaitsi toisella puolen jokea jossa itse asuin, eli siis kokonaisuutena näistä leikeistä voisin sanoa että kyllä lapsuuden leikit ehkä sittenkin jäivät mielestäni puutteellisiksi.” (Reijo)

Veikko kertoo siitä, miten hän muistaa hyvin, kuinka hänelle sekä hänen nuoremmalle veljelleen toiset pojat olivat luvanneet varsan omaksi, jos he vain saisivat sen vietyä kotiin.

”Siinä oli se talo, joilla oli aina semmosia hevosia ja sitte oli semmonen varsa, niin oli se mun veli Kauko, joka oli innokas kaikkien nuitten hevosten perrään, niin ne lupas meille ne pojat, että saatta tuon varsan, jos saatta vietyä kotia. Niin mehän lähettiin taluttaan sitä varsaa ja se emähän jäi sinne kotia, mutta se varsa meni pitkän matkaa mejän kans. Me luultiin, että kyllä me saamma sen vietyä kotia, niin yhtäkkiä ne pojat alkavat huuteleen ja sillain hirnahtelivat niinkö hevoset. Sillo se nousi tällain kahelle jalalle ja hirnahteli se varsaki, ja sillo se karkas meiltä lähti juokseen kotia.” (Veikko)

Tuulikki on ainoa, joka kertoo suoraan saaneensa leikkiä tarpeeksi. Lisäksi hän muistelee, miten mukavaa oli, kun naapurissa asui samanikäisiä lapsia.

”Sain minä leikkiä, että meillä oli serkut siinä lähellä, niin samanikäisiä, niin jommankumman kotona oli aina laitettu johonki ulukorakennukseen joku kauppa tai kotileikki. Ja omasta sisarusparvestakinhan tuli jo niitä leikkikavereita, että sitä ollaan niinkö tosissaan leikittykin, että on sitä ollu sitä aikaa.” (Tuulikki)

7.4 Tarinoita pelon ja surun kohtaamisista

Ihmiset kohtaavat väistämättä vaikeita asioita elämässään. Erilaisten tutkimusten mukaan ne koskettavat ainakin kahta kolmasosaa väestöstä. Mitä kauemmin ihminen elää, sen todennäköisemmin hän kohtaa elämässään jonkinlaisia menetyksiä. Vanhemmat, puoliso, sukulainen, sisarus tai lapsi voi kuolla joko yllättäen, äkillisesti tai pitkän sairauden uuvuttamana. Ihmiset kohtaavat ja käsittelevät traumoja ja vaikeuksia hyvin eri tavoin. Osa ihmisistä suree jonkin aikaa ja jatkaa sitten elämäänsä entiseen tapaan. Osa taas elää surun kanssa pitkiäkin aikoja toipuen vähitellen. Esimerkiksi sota-aikana miesten traumareaktioita pidettiin heikkouden merkinä, ja ne voitiin yhdistää esimerkiksi pelkuruuteen. Entisaikojen ahdistusta, surua ja tuskaa ei osattu juuri sanallistaa. (Ojanen 2013, 33-34.)

Ikävät kokemukset voivat jäädä ihmisen mieleen ikäviksi muistoiksi tai sitten ne voivat muuttaa muotoaan kevyemmiksi (Saarenheimo 1997, 126). Lapsi on usein jäänyt yksin surun keskelle, kuten seuraavista haastattelukatkelmista käy esille. Aineistoni pohjalta voi

tulkita, että lapset eivät saaneet suruunsa tukea vanhemmiltaan. Maija, Veikko ja Reijo muistelivat sitä, kuinka läheisen ihmisen menetys lapsuudessa on jäänyt vahvasti mieleen.

”Kaikista inhottavin kesä oli silloin, ku se Heikki hukku. Mutta ei tuommosia kannate muistella. Nyt nään joskus painajaisunia jotakin. Mutta ei siihen aikaan ollu, että ois ollu mittään terapiaa lapsille, ja ei kai sitä ollu vanhemmillekaan, että kyllä kai se oli äitilleki kova pala.” (Maija)

”Äitini veli, hän kuoli jo vuonna 1949. Minulle oli erittäin vaikeaa enoni kuoleman jälkeen. Mietin ja surin sitä itsekseni ja miten minä selviän? Oli kuitenkin selvittävä.” (Reijo)

”On se meilläki se tyttö, nelekytäkaksko se oli kuollu? No minäkään en oo ollut semmonen viiden vuojen vanaha, niin mulla jäi se mieleen, kun isä oli vielä sielä sovasa, mutta se pääsi käymään kotona. Niin isällä oli pikkunen arkku sylissä tällain. Isä se kanto, mulla on jääny se mieleen. Ko eihän sitä voinu millään remmeillä kantaa, ko se oli semmonen pikkunen arkku. Vaijaa vuojen tai yhentoista kuukauen ikänenkö se oli kun se kuoli. Se oli sairas tietenki, kun mä muistan, että se aina itki se tyttö.” (Veikko)

Lastenpsykiatri L. Terrin mukaan lapsuudessa tapahtuneet ikävät kokemukset usein unohtuvat, mutta voivat palautua mieleen myöhemmin. Lapsuuden kokemuksilla on aina vaikutusta myöhempään elämään, vaikkei sitä itse välttämättä tiedostakaan. (Kujala 2007, 26-27.) Sotien jälkeen sotakokemuksista haluttiin vaieta. Lapsia kehoitettiin reippauteen ja iloisuuteen, jolloin negatiiviset tunteet tukahdutettiin puhumattomuudella. (Näre & Kirves 2010, 29.) Myös erilaiset pelot varjostivat tuon ajan lapsuutta. Vanhempia ihmisiä arvostettiin ja heidän auktoriteettiaan kunnioitettiin. Veikko kuvailee, kuinka hän naurisvarkaisissa oltuaan on juossut pakoon talon isäntää. Piiloon menemisestä voi päätellä, että lapset ovat kenties pelänneet aikuisia ja heidän reaktioitaan lasten tekemisiin.

”Naurisvarkaisissa käytiin kaikki lapset. Mutta sitähän se tahto olla, että aina nykystiin se ja jos se oli huono, niin pukattiin takasi. Niin eihän ne ennää oikeen kasvanu, niin siitä ne ei tykännee ne isännät ollenkaan, ko niitä nykittiin irti. Ja ko eihän sitä tienny, että minkälainen niin katottiin ko niitä oli toukasyömiä ja semmosia. Ne oli niin lapsellisiaki ne vanahat isännät että ne kyttäsivät sielä. Ja ko me mentiin sinne varkaisiin, niin se isäntä tuli ajamaan meitä

pois, ja se oli riisunu saappaat ja aika kovasti se juoksi, niin se ei saanu kiinni. Minäki yhen kerran juoksin sinne yhteen talloon ja menin sinne piiloon, että jos se tulee vielä ajattaan, mutta ei se enää tullukaan. Mää siellä jonku aikaa olin ja sitte konttasin pois.” (Veikko)

Maija muistelee, kuinka erilaiset sairaudet olivat uhkana hänen lapsuudessaan. Myös rokotukset ovat jääneet Maijan mieleen ikävänä muistona, ja hän kertookin usein yrittäneensä karata veljensä kanssa. Maijan kerronnasta voi päätellä, että tuohon aikaan yhteiskuntaluokkien väliset erot olivat suurempia kuin nykyisin, sillä rikkaiden ja köyhien erot olivat selvästi havaittavissa.

”Se kuluki se sairaanhoitaja tai terveydenhoitaja panemasa jotaki piikkiä, ja me aina karattiin Erkin kans, vaan ne aina saivat meijät kiinni. Niin tuota se Erkki vielä noituki, että nyt se tulee tuo tippa-iita taas. Sillon me lähettiin, ne sai aina meijät kiinni ja se aina kävi pistämäsä jonku piikin meille. Ja sillonko oli täitä, ko oltiin koulusa, niin ne vei sinne saunaan. Paniko ne vissiin täystuhua siihen päähän ja sitte veivät saunaan, ko oli täisauna koululaisille. Ja sinne piti kaikkien mennä ja mää luulen, että ei nuitten parempiosasten pentuja tarvinu varmasti viiä. Mutta sinne pantiin kaikkien köyhien lapset. Vaan meijän äiti sano, että meillä on itelläki sauna, että niien ei tartte mihinkään täisaunaan lähtiä. Ja pantiin täystuhua päähän ja sitte huivi päähän.” (Maija)

Myös Veikko muistelee, kuinka kulkutaudit olivat yleisiä tuohon aikaan. Ihmiset vietiin usein kulkutautisairaaloihin, ja Veikko kertookin, kuinka he eivät saaneet mennä tartuntavaaran vuoksi sairaalaan sisäpuolelle katsomaan sairasta veljeään, vaan olivat vain ikkunasta katsoneet ja antaneet hänelle tuliaisia.

”Ja mikä se oli sitä kurkkumättää? Meillä oli se tuolla Kallella. Sehän oli tuola kulukutautisairaalasa ja me käytiin kattomasa, mutta sitä ei saanu mennä ko ikkunan takkaa kattomaan. Karkkilaatikko me vissiin annettiin sille sitte.” (Veikko)

Korkiakangas (1996) toteaa, kuinka useat lapset kokivat pienempien sisarusten hoitamisen pitkäväteiseksi ja paikalleen sitovaksi työksi. Hoitaminen alkoi pääsääntöisesti kehtoa tuudittamalla, johon lapset ja vanhuksot usein joutuivat. Tämän kaltainen työ vaati lapselta kärsivällisyyttä. (Korkiakangas 1996, 96.) Maija muistelee myös, kuinka pienempien las-

ten vahtiminen oli pitkäveteistä, ja sen vuoksi hän kertoikin karanneensa yhdessä vahdittavien lasten kanssa uimaan, mistä seurasi Maijalle rangaistus.

”Ja minut ko pantiin vahtaan tosiaan Sirkkaa ja Paavoa, niin oli semmonen aitaus tehty sinne että niin. Sen mä muistan, että äiti leipo, niin se pani ne Paavon ja Sirkan siihen aitaukseen ja minun piti jäähä niitä leikittään, muttako kaikki muut meni uimaan, niin minä nostin sen kätkyen päälle sen reunan sieltä ja sain haalattua, ko se oli hirviän iso se aitaus ja minä sain ne sieltä pois ja me lähettiin kaikki uimaan. No sehän on ilimanmuutta selekäsauna, vittat piti hakia ite ja sitte ne pieksi.” (Maija)

”Hmm.” (Essi)

”Mutta tuota eihän sitä malttanu olla menemättä, ko toisetki meni. Ja sitte joka kerta ko pääsi karkaamaan, niin varmasti uimaan mentiin.” (Maija)

Sosiaalis-kognitiivisen teorian mukaan arvot ja käyttäytymismuodot rakentuvat erilaisten vaikutuslähteiden yhteisvaikutuksessa. Toiminnan vahvistaminen palkkioilla tai tukahduttaminen rangaistuksilla voi tuottaa nopeitakin yhteiskunnallisia muutoksia. (Bandura 1997, 71.) Aiempien sukupolvien keskuudessa ruumiillinen kuritus oli yleistä. Lasten ruumiillinen rangaistus nousi julkisen mielenkiinnon kohteeksi ja se kyseenalaistettiin vasta 1960-luvulla (Alanen & Bardy 1991, 28). Oli hieman yllättävää, että Maija kertoo ainoana ruumiillisesta kurittamisesta, mikä oli kuitenkin hyvin yleistä tuohon aikaan. Lapsia rankaistiin sota-aikana lähinnä piiskaamalla (Näre & Tepora 2010, 165).

Molemmat miehet muistelivat lapsuuden pettymyksiä, jotka ovat elävästi jääneet heidän mieliinsä. Reijo kertoo siitä, miten tärkeä merkitys sukulaisilla oli hänelle hänen lapsuudessaan. Reijon ikävät muistot liittyvätkin siihen, kun sukulaislapset lähtivät kesäloman vietosta takaisin kotiseudulle. Veikko puolestaan muistaa elävästi sen, miten hän hävisi hiihtokilpailuissa ja ei saanut palkintoa. Palkinnon Veikko kertoo muistaneensa, mikä kuvastaa hyvin, että pettymys oli ollut suuri.

”Äitini sisko saapui koko kesäksi lomalle meille ja hänellä oli iso lapsikratras mukana, kaksi tai kolme poikaa sekä kaksi tyttöä. Heidän kanssaan näistä uinitapahtumista tuli usein tosi mielenkiintoisia ja hauskoja. Sitten kun kesä kääntyi alkusyksyyn ja he lähtivät pohjoisen suuntaan ja koulut alkoivat, tuli itselle tosi haikee, miten nyt sanois, ikävä olo.” (Reijo)

”Opettajalta määhän sain se suksetki ja sauvat, niin sain hiihtää sen kilipailun. En minä voittanu ko yhestoista olin ja kymmenes oli vielä, että se sai semmoset ryttisompakot. En minä muista, sainko minä enään sitte mittään, se oli se kymmenes viimeinen palakinto ja muutaman sekunnin hävesin sille niin.” (Veikko)

Kun on tutkittu isättömiä tai äidittömiä lapsia, ovat tutkimustulosten perusteella vaikutukset olleet keskimäärin kielteisiä ehjiin perheisiin verrattuna. Erot voivat selittyä esimerkiksi yksinhuoltajien vaikeutena työnteon ohella seurata ja ohjata lapsen kehitystä. Myös taloudellinen tilanne on usein ollut yksinhuoltajaperheissä heikompi. Äiti tai isä on myös voinut mennä uudelleen naimisiin, millä on voinut olla myönteinen tai kielteinen vaikutus. (Ojanen 2013, 78-79.) Reijo kertoo avoimesti siitä, miten hän koki äidin naimisiinmenon kielteisenä asiana.

”Äitini meni muistaakseni naimisiin isäpuoleni kanssa vuonna 1951 tai 1952. Siitä minä myöskin varmasti koin katkeruutta ja ehkä kateutta, joka varmasti aiheutti isäpuoleni ja minun välille ristiriitoja, eikä ne koskaan oikein hyvin selvinneet. Syy ei varmaankaan ollut isäpuolellani, vaan ehkä oma luonteenpiirteeni oli häntä kohtaan vaikea ja sehän tietenkin lisää myöskin vastapuolella katkeruutta ja ongelmat lisääntyvät. Omasta mielestäni minulla oli vaikeuksia isäpuoleni kanssa, niin kuin jo edellä kerroin. Varmaan oma vaikea luonteenpiirteeni sai aikaan sen, että en ollut lapsuudessani siltä osin onnellinen, jolloin olin tekemisissä isäpuoleni kanssa. Luullakseni oma äitini oli tavallaan sijaiskärsijä, jolloin yritti miellyttää meitä molempia.” (Reijo)

7.5 Tarinoita onnellisista muistoista lapsuudesta

Ihmiselämään liittyy vahvasti myös onnellisuuden käsite. Jo antiikin aikana erotettiin mielihyväkeskeinen onnellisuus hyvekeskeisestä onnellisuudesta. Onnellisuus voi näkyä myös ilman menestymistä. Kovien aikojen keskellä ihminen voi tuntea olevansa onnellinen eikä onnellisuutta taata suurilla voitoilla tai menestyksellä, sillä tällöin onnellisuudesta ei ehkä osataisi puhuakaan. Useiden tutkijoiden mukaan jokaisella ihmisellä on perintötekijöiden määräämä onnellisuuden perustaso, johon elämänolosuhteet ja –tapahtumat ovat vaikuttamassa. Lisäksi onnellisuuteen vaikuttavat ihmisen omat valinnat. (Ojanen 2013, 52-55.) Haastateltavieni onnelliset muistot lapsuudestaan liittyvät lähinnä onnistumisen kokemuksiin sekä vapaa-ajan viettoon. Veikko kertoo, kuinka opettajan kehu ahkerasta marjastami-

sesta tuntuivat hyvälle ja lisäsivät motivaatiota poimia lisää. Maija muistelee, kuinka koulu ei maistunut, mutta perunoiden kuorimisessa ja marjastamisessa hän koki olevansa hyvä.

”Sitä opettajaa sanottiin mammaksi. Se istu siinä kannon nokasa ja sitte se kehu, että tuo Veikkoki se on sitte kova poimimaan, niin minä kauhiasti aina juokсутin sille kupillisen marijoja, ko oli niitä semmosia kissankuppeja.”
(Veikko)

”Missään muusa ollu hyvä, ku marianpoimimisesa ja potunkuorimisesa. Sillon piti potutki kuoria ja aina opettaja kysy, että kuka haluaa lähtiä, niin aina olin valamis lähtemään. Mihinkään muuhun ollu valamis ko potunkuorimiseen. Ja piti ne sieltä isosta kellarista hakia niitä pottuja, ja katoko oli vaan yks keittäjä koko koululla.” (Maija)

Maija kertoo kuinka odotukset ja ajanvietteet, jotka toivat mukanaan jännitystä, ovat jääneet onnellisiksi muistoiksi hänen lapsuudestaan. Myös eri vuodenaikojen juhlat ovat jättäneet onnellisia muistoja sekä Maijalle että Tuulikille.

”Mutta meillä oli se hinkuyskä, niin se sano, että jos ei se nyt parane, niin pitää viiä lentämään, että se on se ilimanvaihos joka tekkee sen, että se paranee. Ja me ootettiin, että millon me päästään lentämään. Ja se sattu paranemaan ja ei koko kylällä ollu muilla sitä hinkuyskää ko mejän perheellä vaan.” (Maija)

”Mutta oli niitä hauskojaki aikoja niinkö juhannusaikaki, niin kyllä meki mentiin rantaan aina juhannusta valavoon koko naapuruston lapset. Niin ja äitit kävi huutelemasa että tulukaapa jo pois. Oltiin me koko yö ja valavottiin sielä ja tuota ko ei ollu lemukkaakaan, niin meki vissiin Erkin kans saatiin yks pullo lemukkaa ja me sitte laimennettiin, että saatiin enemmän, ko toiset kehu rikkaammat, että he saa neliä pullua tai jotaki. Ja munkit oli parempia, ko kellään muulla, ko äiti paisto munkit sitte matkaan, niin ne oli kyllä hyviä. Että tuota, aina muutaman munkin sai ja tuota sitte tosiaan kaikki naapurin lapset meni sinne valavoon juhannusta.” (Maija)

”Ja sitte on tietenkin nämä joulut ja tämmöset juhulapyhät, niitähän sitä ootettiin. Meilläkin äiti oli aina kova leipomaan ja laittamaan niitä juhulapyhiä aina sen mukkaan, mikä juhulapyhä oli menosa.” (Tuulikki)

Tutkielmaani osallistuneet henkilöt kertovat, että lapset kokivat onnellisuutta arjen pienistä asioista. Tuulikki esimerkiksi kuvailee, kuinka koulun aloittaminen ja koulunkäynti oli hänestä mukavaa. Lisäksi Tuulikki on ainoa, joka mainitsee kotiolojen vaikuttaneen hänen lapsuutensa onnellisuuteen.

”Ja minäkö olin vanhinpana, niin lähin ensimmäisenä kouluun. Ja koulu oli ihan näkö- tai kotipihalta näki, että koulu oli niin lähellä. Ja sielä oli ihan kiiva kulkua koulussa. Sielä oli vain opettajapariskunta, että naisopettaja oli meillä alakoululaisilla ja miesopettaja oli yläkoululaisilla.” (Tuulikki)

Suomalaisten lasten ja vanhempien välisten kiintymyssuhteiden on todettu olleen sota-aikana pääasiassa vältteleviä. Kiintymyssuhteita alettiin tutkia vasta sotien jälkeen. Bolbyn tutkimustuloksiin viitaten kiintymyssuhteet ovat jaettavissa neljään luokkaan: turvallisiin, vältteleviin, ristiriitaisiin ja eriytymättömiin. On myös havaittu, että kiintymyssuhdemallit siirtyvät usein sukupolvelta toiselle. (Näre & Kirves 2010, 18.)

”Ja kotiolot on aina ollu semmoset, että ei oo riellyt. Meillä on ollu isä ja äiti niin sopusia ja tätä ei oo pakko kertua sinne, että isä oli oikeenki hyvänlaatuinen ja äiti oli vähän enempi sitte semmonen, joka piti sääntyä.” (Tuulikki)

Kujala (2007, 29) toteaa tutkimukseensa viitaten, että moni sota-aikana lapsuuttaan viettäneistä ei ole saanut elää normaalia lapsuutta lainkaan, mutta harva heistä tuntee siitä katkeruutta. Havaitsin itse tutkielmani pohjalta, että Maija ja Tuulikki kertovat suoraan, että ovat tyytyväisiä lapsuutensa jälkikäteen tarkasteltuna.

”Mutta kyllä se silti on, ko näin takasipäin aattelee, niin ihan hyvä lapsuus on ollu, vaikka selekään on saatu.” (Maija)

”No ylipäätään niin tuota mä oon ollu aika tyytyväinen niinkö siihen lapsuuteeni ja meillä on ollu aina ruokaa ja lämmintä, ja sitte tuota pyhänäki meille pantiin pyhävaatteet päälle ja käytiin aina jossain kyläsä, niin nehän oli kans semmosia. Ja meillä kävi paljo vieraita. Että äitillä ja isällä oli paljo tämmösiä perhetuttuja, että vuorotellen sitte kulettiin niissä.” (Tuulikki)

Haastateltavieni onnelliset muistot lapsuudestaan liittyvät myös yhteisöllisyyteen ja toisiin ihmisiin. Reijo esimerkiksi kuvaa, kuinka hän muistaa olleensa onnellinen, kun sai uida ja sauna sukulaisten kanssa. Myös Maija ja Tuulikki mainitsevat, kuinka mukavaa oli päästä samanikäisten lasten kanssa uimaan.

”Ja tuli tietenkin onnellisia aikojakin myöhemminkin lisää erityisesti kesät jolloin uitiin ja saunottiin äitini siskon poikien ja tyttöjen kanssa.” (Reijo)

7.6 Tarinoita yhteisöllisyydestä

Makkonen (2005) toteaa tutkimukseensa viitaten, kuinka hänen haastateltaviensa muistelusta nousee esiin yhteisöllisyys. Kertajat ovat esimerkiksi muistelleet lasten muodostaneen isoja leikkiryhmiä ja yhteisiä leikkejä. Kaikki Makkosen tutkimuksen haastatellut muistelivat, kuinka ihmiset välittivät ennen enemmän lähimmäisistään. (Makkonen 2005, 91.) Kujala (2007, 29) kuvaa teoksessaan myös, kuinka sota-aika opetti ottamaan huomioon toiset ihmiset, mistä on ollut hyötyä myös myöhemmin elämässä.

Veikko muistelee, kuinka ihmiset olivat ennen vieraanvaraisia. He menivät esimerkiksi täysin ulkopuolisina mukaan hautajaisten viettoon, jossa heille kuitenkin oli tarjottu ruokaa. Myös Tuulikki kuvaa elämäntavan olleen ennen vapaampaa, ja ihmiset huolehtivat toisistaan. Ihmiset kävivät toistensa luona kylässä ja vieraat olivat odotettuja ja toivottuja.

”Ja sitte me menttiin hautajaisiin kuokkimaan. Niin ne siellä saunasa keittivät pottukeittua, ja me menttiin sitte Ollin kans sinne. Se isäntä istu siinä ja sano, että syökäähän pojat, ko ne oli kaikki jo syöneet, niin se syötätti meitä vaikka kuin kauan sielä.” (Veikko)

”Sitä käytiin kyläsä ja lapset sai mennä kans sinne naapuriin, että niin se on ollu semmosta vappaampaa. Että ei oo tarvinnu soittaa, että voiko tulla käymään. Sitte jos ei aina käyny, niin sitte saatettiin jo kysyä, että mikä teillä kun että oo käyny. Ja me monesti käytiin kyläsä tai meillä kävi vieraita. Ja sitte sehän on ollu sekin, että me ootettiin joka viikonloppu perjantai-iltana linja-autopysäkin vieresä, että tullee ko meidän täti kyllään, ko se oli aina semmonen, jota ootettiin. Sillä oli aina meille erilaisempia tuliaisia. Niin sitä ootettiin siten. Sitte äitin täti oli kans semmonen, jota ootettiin, ko se oli kans tämmönen vanhempi ihminen ja sillä oli aina kans jotaki tämmöstä tuliaista. Että meillä

on ollu nämä tätit semmosia, joita on tosissaan ootettu, että kyllä me tykättiin, että meillä kävi aina kaikkia vieraita.” (Tuulikki)

Banduran sosiaalis-kognitiivisen teorian mukaan ihmiset välittävät omaa tunnetilaansa eteenpäin. Esimerkiksi onnellinen ja hyväntuulinen ihminen kohtelee muita ihmisiä todennäköisesti ystävällisesti, jolloin vallitseva ilmapiiri alkaa muuttua yhä positiivisempaan suuntaan. (Bandura 1997, 37.) Tutkielmaani osallistuneet henkilöt kuvasivat ihmisiä pääosin positiivisin adjektiivein. Voidaan olettaa, että hyväntuulisuus ja positiivinen elämänsenne auttoivat ihmisiä selviämään sodan vaikutuksista. Reijo esimerkiksi kertoo, kuinka entisajan ihmiset olivat kannustavia, myönteisiä ja auttavaisia sekä erilaisten yhteisöjen merkitys korostui. Makkonen (2005, 93) toteaa, että hänen tutkimukseensa osallistuneiden henkilöiden muistikuvat yhteisöllisyydestä ovat pääosin positiivisia, sillä naapurisopu ja hyvä yhteishenki välittyvät tutkimustuloksista.

”Naapureiden merkitys oli siihen aikaan erittäin kannustava, myönteinen ja auttavainen. Muistan joitakin asioita en niinkään mistään yhteisöistä, vaan ehkä siellä taustalla oli äitillä uskonto, vanhoilis-lestatiolaisuus eli niin sanottu rauhanyhdistys, joista muistan tietenkin ihan hyvää. Äitini oli pohjimmiltaan hengellinen ihminen.” (Reijo)

Makkonen nostaa tutkimuksensa pohjalta myös yhteisöllisyyden negatiivisia puolia, vaikka yhteisöllisyys on pääosin koettu positiivisena ilmiönä. Tiivis yhteisö on voinut aiheuttaa esimerkiksi naapureiden välisiä ristiriitoja tai työläisten välistä eriarvoisuutta. (Makkonen 2005, 93.) Maija muistelee sitä, miten heidän kotonaan oli paljon väkeä. Makkonen (2005) on tutkimuksessaan havainnut, että haastateltavat eivät kerro yhteisössä asumisen negatiivisista puolista, vaan painotus näkyy enemmän siinä, ettei riitoja juuri ollut. Mikäli riitoja kuitenkin tuli, ratkaistiin ne yleensä hyvässä yhteishengessä ilman, että naapurisopu kärsisi. (Makkonen 2005, 93.)

”Ja saunaakaan ei lämmitetty talavella joka viikko, että kaksiki viikkoa meni ko oli pakkaskausi ja ei ollu palio muita pesumahollisuuksia ko sauna. Mitäpä sitä, ko oli pikkuset huoneet ja palio väkiä.” (Maija)

8 POHDINTA

8.1 Tutkimustulosten tarkastelua

Kokosin haastateltavieni tarinoiden pohjalta yhden kuvitteellisen tarinan Elsan lapsuudesta, jossa esitän tutkielmani keskeisiä tuloksi tarinamuodossa. Valitsin päähenkilöksi Elsan, sillä haastattelumateriaalia oli määrällisesti enemmän naishenkilöiltä kuin mieshenkilöiltä.

Elsa (syntynyt vuonna 1940)

Elsa syntyi vuonna 1940, ja oli perheen kahdeksasta lapsesta vanhin. Perhe asui maaseudulla pienehkössä omakotitalossa, heillä oli pari lehmää ja hevonen. Pihalla kasvatettiin perunaa, joka oli tärkeä lisä ruokapöytään. Elsan isä oli taistellut niin talvi-, jatko- kuin lapinsodassakin. Sotatapahtumista isä ei puhunut ollenkaan. Elsan nuorin veli kuoli alle vuoden ikäisenä tuberkuloosiin, ja erilaiset tartuntataudit olivat riesana muillakin perheen lapsilla.

Elsa osallistui kotitöihin laittamalla ruokaa, siivoamalla ja hoitamalla nuorempia sisaruksiaan. Nuoremmat veljet tekivät niin sanottuja miesten töitä isän ollessa rintamalla. Sodan loputtua ja isän kotiutuessa aloitti hän työt ja äiti oli kotona lastensa kanssa. Suuri lapsimäärä olikin hyvä apu äidille kotitöiden hoitamiseen. Naapurissa asui samanikäisiä lapsia, joiden kanssa Elsa leikki aina silloin, kun töiltään ehti. Kavereiden kanssa Elsa leikki esimerkiksi käpylehmillä tai he rakensivat majaa. Talvisin hiihrettiin ja laskettiin mäkeä.

Syksyisin poimittiin koko perheen voimalla marjoja, jotka sitten myytiin. Lapsetkin saivat ansaittua hieman omaa rahaa. Elsan työt lapsuudessa olivat raskaita, ja välimatkat tuntuivat pitkälle, kun pyörää ei aina ollut käytettävissä.

Elsan naapureissa asui ihmisiä ja he auttoivatkin puolin ja toisin toisiaan. Ihmiset kävivät toistensa luona kylässä ja vieraat olivat odotettuja.

Jokaisen haastateltavan lapsuutta kuvaa hyvin paljon työ ja työntekoon kasvattaminen. Työt olivat fyysisesti raskaita, etenkin pojilla. Lapsuuden työnteko haastateltavieni mukaan kuului kuitenkin hyvin olennaisena osana sen ajan elämäntyyliin ja lapset olivatkin elä-

määnsä pääosin tyytyväisiä. He eivät osanneet vaatia enempää, sillä eivät yksinkertaisesti tienneet paremmasta.

Ennen aineistonkeruuta ajattelin, että sota ja sen aiheuttama pelko nousisivat haastateltavieni muistelussa enemmän esiin. Olin väärässä, sillä haastateltavat muistelivat, kertoivat ja kuvasivat ainoastaan sitä, miten sota vaikutti elämään. Vanhin haastateltavistani on syntynyt vuonna 1936 ja nuorin vuonna 1946. Nuorin haastateltavistani on siis syntynyt sodan jälkeen, joten hän ei sotatapahtumia ole kokenut. Veikko haastateltavistani vanhimpana on sodan päätyttyä ollut yhdeksän vuotias ja Maija kahdeksan, joten ainakin heidän muistonsaan sotatapahtumat olisivat voineet nousta esiin. Asiaa tarkemmin pohtiessani tulin siihen tulokseen, että kysymyksenasetteluni ei johdattanut haastateltaviani muistelemaan itse sotatapahtumia. Toinen vaihtoehto on, että nämä maaseudun lapset eivät kokeneet henkilökohtaisesti sodan aiheuttamaa pelkoa lainkaan.

Sota-aikana kaikesta oli pulaa ja köyhyys koetteli ihmisiä. Suurin osa haastateltavistani kertoi myös kokeneensa läheisten menetyksiä lapsuudessaan, ja osa muisti tapahtumat hyvinkin tarkasti kun taas osa kertoo unohtaneensa ne. Pohdin haastatteluja tehdessäni, millaisia asioita haastateltavat nostavat esiin. Halutaanko esimerkiksi ikäviä muistoja kertoa avoimesti vai annetaanko minulle tarkoituksella tutkielmaani varten positiivinen tai kaunisteltu kuva tuon ajan lapsuudesta. Olin kuitenkin positiivisesti yllättynyt, sillä haastateltavat toivat monenlaisia muistojaan esiin, kuvaten lapsuuttaan hyvin konkreettisesti ja rehellisesti. Huomasin, että haastateltavat olivat selvästi käsitelleet kukin sisällään lapsuuden arkoja asioita, koska hyväksyvät ne osaksi lapsuuttaan ja kaikki kertoivatkin, että ovat pääosin tyytyväisiä lapsuuteensa nyt monen kymmenen vuoden jälkeen tarkasteltuna. Voi toki olla, että aikaa kultaa muistot.

Koin kerronnallisen haastattelun erinomaiseksi menetelmäksi tämän kaltaiseen tutkielman toteuttamiseen. Tutkijana oli mielenkiintoista saada kuulla ja myöhemmin lukea haastateltavien aitoja tarinoita lapsuudestaan. Kirjoitetusta aineistosta muodostui yhtä rikas kuin haastatteluin kerätystä aineistosta. Kirjoitetun aineiston analyysi oli jopa helpompaa, sillä muistelu eteni hyvin loogisesti ja sitä oli helppo lukea. Pöysä (2006) toteaaakin, että kirjoittaminen voi puheen ohella olla yhtä spontaania tai pohdittua. Haastattelutilanne voi olla vapaata keskustelua tai kuihtua jäykäksi sananvaihdoksi. Tilanteeseen vaikuttavat tekijät vaikuttavat siihen, millaiseksi haastateltava tai kirjoittaja kokee tilanteen tarkastellessaan omaa elämänhistoriaansa ja –kokemustansa. (Pöysä 2006, 228-230.)

Tutkielmaani osallistuneet henkilöt muistivat lapsuudestaan yllättävän tarkkoja asioita, vaikka aikaa on kulunut vähintään 60–70 vuotta. Monet muistelivat esimerkiksi ruokia, mitä lapsuudessaan olivat syöneet sekä arjen askareitaan ja niihin liittyneitä tunnetiloja. Tämä selittynee sillä, että lapset kokivat töitä tehdessään myös onnistumisen kokemuksia. Aikuisten keuhut tuntuivat lapsista mukavalle ja itseluottamus kasvoi. Negatiivisten tunteusten kokeminen oli myös osaltaan ollut jättämässä pysyviä muistoja haastateltaviin.

Aineistoni pohjalta pohdin, että sota-aikaan vanhemmat eivät varmaan ymmärtäneet leikin merkitystä ja sen tärkeyttä lapsen kehitykselle. Vanhemmat todennäköisesti ajattelivat, että on tärkeää opettaa lapsille työn tärkeys, jonka jälkeen tulee vasta leikki. Lapsia haluttiin selvästi valmentaa tulevaan aikuisuuteen ja pärjäämiseen.

Haastateltavat pohtivat yhteisöllisyyden merkitystä. Perheet olivat isoja ja talot usein ahtaata, mutta sopu säilyi. Ihmisten vieraanvaraisuus ja toisistaan välittäminen olivat osaltaan vaikuttamassa siihen, että vaikeista ajoista selvitettiin. Tutkielmassani ilmeni kuitenkin se, että tuon ajan lapset kokivat, etteivät saaneet vanhemmiltaan tarpeeksi tukea vaikeiden aikojen vallitessa. Vanhemmilla ei ehkä ollut voimavaroja tunnistaa lastensa pahaa oloa, kun arki oli muutenkin raskasta. Ehkä lasten kuviteltiin olevan hyvin sopeutuvaisia, ja ehkä oletettiin, etteivät lapset ymmärrä kaikkea, mitä ympärillä tapahtuu. Lapset olivat yleisesti kuitenkin kuuliaisia vanhempiaan kohtaan ja vanhempien pyyntöjä toteltiin.

Kaikki haastateltavat kuitenkin kokivat, että sota-ajan lapsuudessa seurasi jotain hyvääkin. Köyhyys opetti säästäväisyyteen ja toisten huomioimiseen. Lapsena he osasivat arvostaa pieniä asioita, kuten ruokaa, vaatteita ja lämpöä. Nykyaikana lapset pitävät näitä täysin itsestänselvyyksinä. Haastateltavat kokivat, että lapsuus opetti heidät työntekoon ja pärjäämiseen. Tytöt osasivat laittaa ruokaa jo pienestä pitäen ja pojilta sujui monenlaiset työt. Molemmat naishaastateltavat kertoivat suoraan siitä, että näkevät lapsuutensa onnellisena nyt aikuisena tarkastellessa.

Aiheeseen liittyviä jatkotutkimuksia olisi hyvä tehdä, sillä sota-ajan lapsuutta ei mielestäni ole tutkittu tarpeeksi. Aihetta voisi rajata tutkimaan esimerkiksi sota-ajan lasten ja vanhempien välisiä kiintymyssuhteita ja niiden merkitystä myöhempään aikuisuuteen tai vanhemmuuteen. Sota-ajan lapset ovat jo sen ikäisiä, että aiheeseen liittyvät tutkimukset olisi tehtävä mahdollisimman pian.

8.2 Tutkielman eettisyys ja luotettavuus

Sota-ajan lapsuuteen painottuva tutkielma on haasteellinen monesta näkökulmasta. Ennen haastatteluja pohdinkin, herättääkö aihepiiri liikaa tunteita haastateltavissani, ja onko vaikeiden aikojen muistelu liian arka aihe. Ennako-oletukset pelkojen suhteen osoittautuivat kuitenkin turhiksi, sillä jokainen tutkielmaani osallistunut henkilö kertoi eletyn lapsuuden olleen joissain määrin onnellinenkin. Toki haastateltavat kertoivat surun ja pelon kohtaamisesta, mutta haastattelijana minusta tuntui siltä, että lapsuuden tapahtumat on hyväksytty osaksi omaa elämää.

Haastateltavien anonymiteetin turvaaminen oli minulle tärkeää jo haastatteluja aloittaessani. Tällä halusin taata sen, että haastateltavat uskaltavat kertoa minulle kaikenlaisia muistoja. Syrjälä, Estola, Uitto & Kaunisto (2006) toteavat artikkelissaan, että elämäntarinoissa anonymiteetin turvaamisesta voidaan havaita monenlaisia näkökulmia. Jollekin elämäntarinaansa kertoneelle ei ole väliä, julkaistaanko tarina vai ei. Toiselle taas on tärkeää saada esiintyä omalla nimellään ja saada oma tarinansa julkaistuksi. Kolmannelle voi olla tärkeää, ettei tarinaa levitetä eteenpäin. (Syrjälä, Estola, Uitto & Kaunisto 2006, 194.)

Ennen haastattelujen aloittamista kerroin jokaiselle, että heidän henkilöllisyytensä ei tule millään lailla käymään ilmi tutkielmassani. Suoria henkilötietoja ovat esimerkiksi nimi, osoite ja syntymäaika (Kuula 2006, 128). Tämä tarkoitti sitä, että vaihdoin jokaisen haastateltavan nimet sekä kerronnassa muiden henkilöiden esiin nousseet nimet peitenimiin. Lisäksi poistin tai muutin paikkakuntien nimet sekä muiden tunnistettavien paikkojen nimet. Syntymävuodet ovat tutkielmani kannalta merkityksellisiä, joten niitä en poistanut, vaikkakin lukeutuvat suoriin henkilötietoihin.

Kaikki haastateltavat suhtautuivat innostuneesti haastatteluihin, ja kun he ovat sekä minun että osa toistensa sukulaisia, tiesi heistä osa, ketä muita tutkielmaani osallistui. Tuntui siltä, että he kokivat ehkä jopa tietynlaista ylpeyttä päästessään mukaan aineiston tuottamiseen. Sain jokaiselta tutkielmaani osallistuneelta henkilöltä luvan säilyttää haastatteluaineistoja mahdollista jatkotutkimusta varten. Mainitsin jokaiselle, että säilytän ne niin, ettei niihin ole muilla pääsyä.

Tutkimuksen eettisyys taataan siten, että ihmisiä kohdellaan tasavertaisesti eikä ketään loukata. Eettisyys tulee huomioida myös siinä, että tutkimus ei aiheuta sen osallistujille mielipahaa ja harmia. (Lichtman 2012, 51-52.) Tämän huomioin siinä, että en laatinut en-

nakkoon mitään ennalta määriteltyjä kysymyksiä, joihin olisin halunnut välttämättä saada vastauksen. Haastateltavat saivat itse kertoa lapsuudestaan, joten oletan, ettei omien muistojen kertominen ja kirjoittaminen aiheuttanut mielipahaa osallistujille mielipahaa.

Kerronnallinen tutkimus keskittyy toisen ihmisen henkilökohtaiseen elämään, ja esille voi nousta arkojakin asioita (Syrjälä et al. 2006, 183-184). Yksi melko arka aihe nousi esiin tutkielmassani, ruumiillinen kuritus. Tiesin jo ennakkoon, että aihe voi nousta esille ja nostattaa myös haastateltavissani tunteita. Lopulta ainoastaan yksi haastateltava kertoi avoimesti, kuinka fyysiset rangaistukset kuuluivat hänen lapsuuteensa. Voi hyvinkin olla, että muut eivät yksinkertaisesti halunneet nostaa asiaa esiin.

Muistitietoon perustuva tutkimusasetelma on haasteellinen. Omaan elämään liittyviä muistoja pidetään todellisina, mutta silti muistitutkijat ovat osoittaneet tämän kuitenkin olevan mahdotonta. Muisti nimittäin valikoi, muokkaa ja muovaa tallentamaansa materiaalia. Muistiin vaikuttavat myös elämään kuuluvat tapahtumat sekä yhteisöllisesti hyväksytyt tulkinnat menneisyydestä. Muistitiedon avulla voidaan tulkita tapahtumia ja tehdä niistä johtopäätöksiä. (Huuskonen 2005, 54.) Huomasin haastatteluja kuunnellessani ja myöhemmin litterointeja lukiessani, että haastateltavat eivät tarkkaan muistaneet kaikkia kertomiaan asioita, jolloin he usein sanoivat esimerkiksi: ”Olikohan”, ”minä en ole ihan varma” tai ”en minä oikein muista”. Tietynlaista tulkintaa oli siis havaittavissa haastatteluja tehdessäni, joka vaikuttaa tutkielmani validiteettiin. Heikkisen mukaan tutkimuksen validiteetilla tarkoitetaan sitä, millä tavoin tutkimustulos vastaa tosiasioiden sijaa todellisuudessa. Reliabiliteetilla tarkoitetaan sitä, onko satunnaisilla tekijöillä mahdollisesti ollut vaikutusta tutkimustulokseen. Järjestin haastattelutilanteen siten, että ympäristö oli mahdollisimman rauhallinen. Tällä pyrin minimoimaan mahdollisten häiriötekijöiden vaikutukset haastattelulle. (Heikkinen 2010, 153.)

On kuitenkin huomioitava, että haastateltavat palaavat muistoissaan noin 60–70 vuotta ajassa taaksepäin. Muistaminen ja unohtaminen ovat inhimillisiä ominaisuuksia ja haastatteluja kuunnellessani ja myöhemmin lukiessani pohdin sitä, että ovatko kaikki minulle kerrotut asiat todellisuudessa tapahtuneet niin kuin ne on minulle kerrottu. Monen kymmenen vuoden takaiset muistot ovat voineet hälventyä ja ihmisen oma tulkinta tulee mukaan kuviuihin. Mainitsin kerronnallinen haastattelu –luvussa kollektiivisen muistin käsitteen, jonka mahdollisuutta omaan tutkielmaani pohdin omien haastateltavien kohdalla. He ovat voineet

kertoa ja muistella jotain sellaista, mikä on liittynyt omaan ympäristöön ja elinpiiriin tai muihin ihmisiin.

Tutkielman tekeminen oli pitkä, mutta mielenkiintoinen prosessi. Opin hyvin paljon tutkielman tekemisestä, mutta myös siitä, miten tärkeä merkitys muistoilla ja muistelemisella on ihmisille. Koin olevani onnekas, että pääsin keräämään arvokasta aineistoa ihmisiltä, joiden lapsuus on ollut hyvin vaatimatonta. Tuntui siltä, että haastateltavat olivat iloisia siitä, että olin kiinnostunut kuulemaan juuri heidän lapsuudestaan. Huomasin, että näistä ihmisistä heijastuu tietynlainen optimistisuus, ja tuntuukin että meillä nuoremmilla olisi paljon opittavaa heiltä esimerkiksi elämään asennoitumisessa.

LÄHTEET

Aaltonen, T. & Leimumäki, A. (2010). Kokemus ja kerronnallisuus – kaksi luentaa. Teoksessa Ruusuvoori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.), *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 119-152.

Alanen, L. & Bardy, M. (1990). *Lapsuuden aika ja lasten paikka*. Sosiaalihuollituksen julkaisuja 12/1990. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Alasuutari, P. (1995). *Researching culture. Qualitative method and cultural studies*. London: Sage.

Arajärvi, T. (1999). *Hyvä lapsuus. Vauvasta koululaiseksi*. Helsinki: Ajatus kustannusosakeyhtiö.

Bandura, A. (1997). Sosiaalis-kognitiivinen teoria. Teoksessa Vasta, R. (toim.), *Kuusi teoriaa lapsen kehityksestä*. Kuopio: Kustannusosakeyhtiö Puijo, 13-82.

Cortazzi, M. & Jin, L. (2006). Asking Questions, Sharing Stories and Identity Construction: sociocultural issues in narrative research. In Trahar, S. (Ed.), *Narrative Research on Learning. Comparative and international perspectives*. Oxford: Symposium Books, 27-46.

Creswell, J. W. (2007). *Qualitative Inquiry and Research Design. Choosing Among Five Approaches*. Thousand Oaks. Sage Publications.

Etherington, K. (2006). Reflexivity: using our 'selves' in narrative research. In Trahar, S. (Ed.), *Narrative Research on Learning. Comparative and international perspectives*. Oxford: Symposium Books, 77-92.

Fingerroos, O. & Haanpää, R. (2006). Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa Fingerroos, O., Haanpää, R., Heimo, A. & Peltonen, U-M. (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: Hakapaino Oy, 25-48.

Fingerroos, O. & Peltonen, U-M. (2006). Muistitieto ja tutkimus. Teoksessa Fingerroos, O., Haanpää, R., Heimo, A. & Peltonen, U-M. (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: Hakapaino Oy, 7-24.

Haataja, L. (2003). Jälleenrakentava Suomi. Teoksessa *Suomen historian pikkujättiläinen*. Porvoo: WS Bookwell Oy, 728-831.

Hakkarainen P. (2008). Leikki ja leikin ohjaus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Helenius A. & Korhonen R., *Pedagogiikan palikat. Johdatus varhaiskasvatukseen ja -kehitykseen*. Helsinki: WSOY, 99-108

Heikkinen, H.L.T. (2010). Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 143-159.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2010). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

Huuskonen, K. (2005) . Helsingin sokeainkoulu elettyinä ja koettuna tilana Annikki Peltosen 1950-luvun lapsuus muistelukerronnassa. Teoksessa Saarikoski, H. (toim.), *Leikkikentiltä. Lastenperinteen tutkimuksia 2000-luvulta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hyvärinen, M. (2006). Kerronnallinen tutkimus. Viitattu 24.3.2015. Saatavana osoitteesta: http://www.hyvarinen.info/material/Hyvarinen-Kerronnallinen_tutkimus.pdf

Hyvärinen, M. (2005). Haastattelukertomuksen analyysi. Teoksessa Ruusuvoori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.), *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 90-118.

Hyvärinen, M. & Löyttyniemi, V. (2005). Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Ruusuvoori J. & Tiittula, L. (toim.), *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 189-222.

Hänninen, V. (2010). Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 160-178.

Kauppila, O. (2014). *Kiimingin Alakylä. Luontaistaloudesta – 1950 – koneistuvaan kauteen*. Oulu: Joutsen Median Painotalo Oy.

Kirves, J. Sotalasten siirretty lapsuus. Teoksessa Näre, S., Kirves, J. & Siltala, J. (toim.), *Sodan kasvattamat*. Porvoo: WS Bookwell Oy, 91-121.

Kirves, J., Kivimäki, V., Näre, S. & Siltala, J. Sodassa kasvaneiden tunneperintö. Teoksessa Näre, S., Kirves, J. & Siltala, J. (toim.), *Sodan kasvattamat*. Porvoo: WS Bookwell Oy, 387-410.

Korkiakangas, P. (1996). *Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa*. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.

Kujala, E. (2007). *Sodan pitkä varjo. Sota-ajan lasten elämä*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kujala, T. (2008). Kerronnallinen tutkimus opettajien ikääntymisestä. Teoksessa Syrjäläinen, E., Eronen, A. & Värri, V-M. (toim.), *Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes print, 13-39.

Kuula, A. (2006). Yksityisyyden suoja tutkimuksessa. Teoksessa Hallamaa, J., Launis, V., Lötjönen, S. & Sorvali, I. (toim.), *Etiikkaa ihmistieteille*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura Tietolipas 211. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja. Helsinki: Hakapaino Oy, 124-140.

Laine, A. (2003). Suomi sodassa. Teoksessa *Suomen historian pikkujättiläinen*. Porvoo: WS Bookwell Oy, 690-727.

Lichtman, M. (2013). *Qualitative Research in Education. A User's Guide*. Thousand Oaks: Sage.

Lumme-Sandt, K. (2005). Vanhan ihmisen kohtaaminen haastattelutilanteessa. Teoksessa Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.), *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 125-144.

Makkonen, E. (2005). Lapsuus menneen ja nykyisen vuoropuhelussa: kaltimolaisten muis-
telupuheen tarkastelua. Teoksessa Saarikoski, H. (toim.), *Leikkikentiltä. Lastenperinteen
tutkimuksia 2000-luvulta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Meinander, H. (2006). *Suomen historia. Linjat rakenteet käännekohdat*. Porvoo: WS
Bookwell Oy.

Näre, S. (2010). Sotaorpojen mykkä ikävä. Teoksessa Näre, S., Kirves, J. & Siltala, J.
(toim.), *Sodan kasvattamat*. Porvoo: WS Bookwell Oy, 123-147.

Näre, S. & Kirves, J. (2010). Lapsuus sodan keskellä. Teoksessa Näre, S., Kirves, J. &
Siltala, J. (toim.), *Sodan kasvattamat*. Porvoo: WS Bookwell Oy, 12-30.

Näre, S. & Kirves, J. (2007). Lapsuus sodan keskellä. Teoksessa Näre, S. & Kirves, J.
(toim.), *Sodassa koettua. Haavoitettu lapsuus*. Porvoo: WS Bookwell Oy, 9-30.

Näre, S. & Tepora, T. (2010) Suur-Suomen lapset Itä-Karjalassa. Teoksessa Näre, S., Kir-
ves, J. & Siltala, J. (toim.), *Sodan kasvattamat*. Porvoo: WS Bookwell Oy, 149-167.

Ojanen, M. (2013). *Selviytyjiä & kukoistajia. Tutkimus sotaorpojen elämästä ja hyvinvoin-
nista*. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Oksanen, A. (2010). Evakkolasten kadotettu koti. Teoksessa Näre, S., Kirves, J. & Siltala, J. (toim.), *Sodan kasvattamat*. Porvoo: WS Bookwell Oy, 63-89.

Partanen, J. & Lahikainen, R. (2008). Lasten markkinat. Teoksessa Lahikainen A R., Punamäki, R-L. & Tamminen, T. *Kulttuuri lapsen kasvattajana*. Helsinki: WSOY, 60-79.

Pöysä, J. (2006). Kilpikirjoitukset muistitietotutkimuksessa. Teoksessa Fingerroos, O., Haanpää, R., Heimo, A. & Peltonen, U-M. (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: Hakapaino Oy, 221-244.

Saarenheimo, M. (1997). *Jos etsit kadonnutta aikaa. Vanhuus ja oman elämän muisteleminen*. Tampere: Vastapaino.

Salminen, H. (2007). *Lappu kaulassa yli Pohjanlahden. Suomalaisten sotilaiden historia*. Turku: Siirtolaisinstituutti.

Salokangas, R. (2003). Itsenäinen tasavalta. Teoksessa *Suomen historian pikkujättiläinen*. Porvoo: WS Bookwell Oy, 594-689.

Schacter, D. (2001). *Muisti. Aivot mieli ja menneisyys*. Helsinki: Hakapaino.

Schacter, D. (2002). *Muistin seitsemän syntiä. Miten aivot muistavat ja unohtavat*. Helsinki: Hakapaino.

Silvén, M. (1995). Vauva tiedon käsittelijänä. Teoksessa Silvén, M. (toim.), *Kehitys varhaislapsuudessa – vaikuttaako vuorovaikutus? Sosiaalis – kognitiivinen näkemys*. Turun yliopisto, 4-15.

Suomen YK-liitto. Lapsen oikeudet. Viitattu: 1.5.2016. Saatavana osoitteesta: <http://www.ykliitto.fi/yk70v/yk/ihmisoikeudet/lapsen-oikeudet>

Syrjälä, L., Estola, E., Uitto, M. & Kaunisto S-L (2006). Kertomuksen tutkijan eettisiä haasteita. Teoksessa Hallamaa, J., Launis, V., Lötjönen, S. & Sorvali, I. (toim.), *Etiikkaa ihmistieteille*. Helsinki: Hakapaino Oy, 181-202.

Tepora, T. (2007). Sota-ajan leikit ja koulu. Teoksessa Näre, S. & Kirves, J. (toim.), *Sodassa koettua. Haavoitettu lapsuus*. Porvoo: WS Bookwell Oy, 31-67.

Tepora, T. (2010). Sota-ajan leikit ja koulu. Teoksessa Näre, S., Kirves, J. & Siltala, J. (toim.), *Sodan kasvattamat*. Porvoo: WS Bookwell Oy, 33-61.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 9. uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Turtiainen, J. (2010). Liikunta nuorison kasvattajana. Teoksessa Näre, S., Kirves, J. & Siltala, J. (toim.), *Sodan kasvattamat*. Porvoo: WS Bookwell Oy, 360-385.

Vahtola, J. (2003). *Suomen historia jääkaudesta Euroopan unioniin*. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Vehkalahti, K. (2014). Muisteltu ja kerrottu nuoruus 1920-1930-luvulla syntyneiden omaelämäkerrallisissa teksteissä. Teoksessa Vehkalahti, K. & Suurpää, L. (toim.), *Nuoruuden sukupolvet*. Tampere: Juvenes Print, 58-87.

Vehkalahti, K. (2015). Sota, muistamisen etiikka ja kasvatustehistorian mahdollisuus. *Kasvatus&aika*, 4/2015, 3-4.

LIITE

Haastattelun runko

- Kerro minulle lapsuudestasi maaseudulla.

Mahdolliset apukysymykset:

1. Millaisia leikkejä leikit lapsena? Koitko saavasi leikkiä tarpeeksi?
2. Millaisia arkiaskareita teit lapsena? Koitko arkiaskareet / työt pakkopullaksi?
3. Millaiset asiat muistat onnellisina asioina omasta lapsuudestasi?
4. Millaisena koit perheen / naapuruston / yhteisön merkityksen lapsuudessasi?
5. Millaiseksi koit ylipäätään oman lapsuutesi?